

NYILATKOZAT

Alulírott .....Gál Miklós..... büntetőjogi felelősségem tudatában nyilatkozom, hogy a szakdolgozatomban foglalt tények és adatok a valóságnak megfelelnek, és az abban leírtak a saját, önálló munkám eredményei.

A szakdolgozatban felhasznált adatokat a szerzői jogvédelem figyelembevételével alkalmaztam.

Ezen szakdolgozat semmilyen része nem került felhasználásra korábban oktatási intézmény más képzésén diplomaszerzés során.

Tudomásul veszem, hogy a szakdolgozatomat az intézmény plágiumellenőrzésnek veti alá.

Budapest, 2022. év 12. hónap 05. nap

.....Gál Miklós.....
hallgató aláírása

SZAKDOLGOZAT

Gál Miklós
2022

BUDAPESTI GAZDASÁGI EGYETEM
KÜLKERESKEDELMI KAR
Kommunikáció és Médiatudomány szak
Nappali tagozat

**Hírszerkesztési gyakorlat és az álhírek megjelenése az orosz-ukrán
háború kapcsán**

Belső konzulens: Zelena András

Készítette: Gál Miklós

Budapest, 2022

Tartalomjegyzék

Bevezetés	4
A téma aktualitása	6
Hipotézis	8
A dolgozat felépítése	8
1. Szakirodalmi áttekintés	9
1.1. Az újságírás, mint szakma. Az újságíró, mint szakember	9
1.2. Az újmédia megjelenése, újságírás az újmédia korában	11
1.3. Média, etika	13
1.3.1. Újságíró, norma, szabályozás	14
1.3.2. A média jogi szabályozása	15
1.4. Az újságíró kapuőr szerepe, a véleménybuborék	17
1.5. A hírek története	18
1.6. A szerkesztőségi munkavégzés, hírszerkesztés, hírérték	19
1.7. A modern háborús tudósítás – a social media platformok szerepe	21
1.8. Mi az álhír?	23
1.9. Miért hisszük el az álhíreket? - A kognitív disszonanciáról	24
1.10. Háborúk, tudósítások, hírek, kognitív disszonancia és álhírek a közelmúltból és a régmúltból	26
2. A hír mint a manipuláció eszköze	30
3. A magyar hírportálok bemutatása	32
4. Az orosz-ukrán háború és az annak nyomán szerkesztett hírek előzményei	33
4.1 Hírszerkesztési folyamatok, (ál)hírek az orosz-ukrán háború kapcsán	38
5. Összegzés	44
6. Hipotézisem igazolása	47
7. Felhasznált irodalom	49

Bevezetés

Dolgozatomban az orosz-ukrán háború példájából kiindulva írok a hír-és álhír készítéséről, azokat alakító természetes történeti és szociálpszichológiai kontextusról, mely a hírek készítését, feltételeit, napjaink virtuális valóságának ebben játszott szerepét mutatja be, továbbá szó esik a hírérték szerepéről, az álhírekről, arról mely okból kifolyólag, hogyan jelenhetnek meg, különös tekintettel a háborús kommunikációra, továbbá kitérek a háború hírekben való megjelenésére, jellegzetes hírszerkesztési folyamatokkal illusztrálva, gyakorlati példákon keresztül bemutatva, mindvégig kiemelt hangsúlyt fektetve az új média szerepére, a közvélemény, hírek és álhírek alakításának folyamatára, jellegzetes médiaretorikai elemekre, melyek újak és melyek évezredek óta ismeretesek.

E jelenségvilág szerves része a számunkra talán még ma is érthetetlen háborúnak, mely annak okán volt igencsak megrázó, hogy az elmúlt évtizedek „biztonsága” alatt elkényelmesedtünk, így napjainkban egy ekkora horderejű háború és annak tömegkommunikációs sajátosságai az újdonság erejével hatnak, azonban korábbi korok emberei hozzászoktak hasonlóhoz. A kora újkori emberek számára például napi valóságként volt jelen a háború. Először a 17. században a 30 éves háború, majd ezt követően az angol polgári forradalom, illetve a török kiűzése idején is természetes volt a „napi szintű fegyverropogás”. Hírek ekkor is voltak és a hadszíntér többféle nyilvánossága is ismeretes volt. Példának okáért – bár más horderejű volt, de a Német-Római Birodalmat megrázó harmincéves háború idején is tapasztalható volt, hogy egy adott esemény kapcsán egy nyelvileg egységes területen is feltárhatóak voltak a katolikus és a protestáns oldal reakciói. Többek között a nördlingeni ütközetről és a város ostromáról augusztusban és szeptemberben kiadott jelentések is vallási hovatartozás szerinti alapvető eltéréseket mutattak. (G. Etényi, 2003, 12-13) Mióta média van, a hírek (így a háborús információk is) azon keresztül érkeznek. Látható tehát, hogy az események többféle értelmezése már a történelem korábbi szakaszaiban is jellemző volt. Amennyiben nem az újkorra, hanem a 20. századra nyúlunk vissza, példaként megemlíthető az Amerikai Egyesült Államok vietnami háborúja, melyet korabeli vélekedések szerint a média „vesztett el” azáltal, hogy nyilvánosság elé tárta a szörnyűségeket, ugyanis az Egyesült Államok nem szerette volna önmagát negatív színben bemutatni, itt említendő az ún. propagandamodell, melynek jegyében a média háborús híradásai és interpretációi magától értetődőnek tekintik, hogy az Amerikai Egyesült Államok beavatkozása a nagylelkűségükről tanúskodik és céljuk, hogy Dél-Vietnámban megvédjék a demokráciát és önrendelkezést az agressziótól és terrorizmustól (Chomsky – Herman, 2016, 227) Már ekkor is megtapasztalhatták az emberek

milyen, ha „a háború végkifejlete nem a csatatereken, hanem a nyomtatott sajtóban és a televíziók képernyőjén dől el. (Chomsky – Herman, 2016, 228) Emellett a vietnámi háború példájánál maradva az amerikaiak átélhettek egyfajta kognitív disszonanciát annak kapcsán, hogy míg önmagukat jónak, a vietnámiakat „rossznak” állították be, mégis az ő vérengzéseik tűntek fel a médiában.

Kognitív disszonanciának Leon Festinger azt a kellemetlen közérzetet nevezi, amely – jellemzően téves – cselekedeteink és döntéseink esetén alakul ki és olyan helyzetekben alakul ki, mikor valaki két egymásnak ellentmondó álláspontot vall vagy másképp cselekszik, mint általa hirdetett elvek sugalmazzák. E feszültséget önbecsapás árán csökkenti. (Aronson – Tavis, 2009, 21-22) Aronson és Tavis is utal arra, a háborúban ez gyakori érzélem és rendszerint „kulcsszavai” : az „ország javáért” vagy éppen az „ők kezdték. (Aronson – Tavis, 2009, p. 180-181)

Visszatérve az amerikaikra, feltehetőleg e kognitív disszonanciára hasonló jelenséget igyekeztek némiképp orvosolni azzal, hogy úgy kommunikálták tetteiket, miszerint ők „Dél-Vietnámot” védelmezték, akik „hozzájárultak, hogy az amerikaiak átvegyék tőlük a harc feladatát”. Természetesen az USA híradásaiban nem jelent meg, hogy a Dél ellen is kegyetlenül léptek fel (ez ugyanis ellentmondott annak, hogy védelmezték volna őket. Később a főárambeli médiában elterjedté vált az a vélemény, miszerint az amerikaiak voltak az áldozatok, a vietnámiak kegyetlen gonosztevők. (Chomsky – Herman, 2016, 35) Az agresszor részéről (amilyen az indokínai háborúk idején Amerika vagy most Oroszország) gyakori jelenség, hogy az áldozatok számát rosszul becsülik fel. (Chomsky – Herman, 2016, 30) További – feltehetősen szintén a kognitív disszonanciából származtatható - torzításokat eredményezhet az a jelenség is, melyről Chomsky és Herman mint „értékes” és „értéktelen” áldozatok meghatározásáról ír, mely alatt azt érti, hogy ha az ellenséges államok bántalmaztak embereket, ők értékes saját kormányuk vagy annak csatlósai által bántalmazottak értéktelen áldozatokként jelennek meg a médiában. (Chomsky – Herman, 2016, 100) Az „értékes” és „értéktelen” áldozatok fogalma egyébként magyarázatot ad arra is, miért kaptuk fel a fejünket, hogy a szomszédunkban háború dúl és miért kevésbé, ha olyan országban zajlanak harcok, mely földrajzilag távol áll és az ott élők különböznek tőlünk. (Chomsky – Herman, 2016, 102)

Témám vizsgálatakor tehát érdemes mindezekkel tisztában lenni, továbbá figyelembe venni a sajtó, média, újságírás professzionalizálódásának, átalakulásának folyamatát, nevezetesen, hogy bár a sajtótól a híreket, „tényeket” várnánk, ezek jól lehet, csupán a mi elvárásainkban jelennek meg, hiszen „objektív” újságírás csupán a 20. században jelent meg.

(McChesney, 2012, 50) Érdeemes továbbá megemlíteni, hogy bár korábban látszólag eseménytelenül zajlottak napjaink, az elmúlt két évben a járvány, majd a háború adta a média „napirendkijelölő funkcióját” és mindkettő olyan témát érint, melynek garantáltan van hírértéke, ugyanis sok embert érint, sokakra van hatással, időszerű, közeli, nézeteltérést, konfliktust tárgyal. Fenyegető veszélyek, konfliktusokkal teli események esetén gyakran állíthatjuk, „van hírértéke”, ezért kaptuk fel hirtelen a fejünket e hírek hallatán. (Hartai, 2015, 75-76). Szó esik továbbá dolgozatomban az újságírás professzionalizálódásáról, újságírói szerepvállalásról is, továbbá álhírek tudatos és kognitív disszonanciaalapú „gyártásról”, melyek csupán látszólag a modern kor szüleményei, valójában hasonlatosak, ráadásul intenzív összeesküvés-elméletszínezettel már 1789 előtt is ismeretesek voltak Európában, igaz, ekkoriban teljes mértékben vallási kontextusban jelentek meg és mindig a „jó és a rossz” szembeállítás volt a céljuk. (Krekó, 2021, 32) Dolgozatom témája tehát hivatalosan az orosz-ukrán háború által generált álhírek, ám jellege hálózatos felépítésű, szociálpszichológiai kérdéseket és azok összefüggéseit bemutató jellegű, komplex tanulmány.

A téma aktualitása

Napjaink évtizedek óta tartó, soha nem látott mértékű korábbi nyugalomát felborítva érkezett a járványhelyzet. Már ez is váratlanul érte a világot, hisz e 2019-2020-ban a világra szakadt pandémia több szempontból változást hozott. Egy teljességgel ismeretlen, addig ellenszer nélküli vírus jelent ugyanis meg és kezdte el terjedését, szedte áldozatait. Egyre több volt ezzel kapcsolatban is az egymásnak ellentmondó információ, így nem csoda, ha már ennek kapcsán is elindultak, majd elburjánzottak – fogalmazhatnánk úgy, a vírushoz hasonló terjedésnek és mutálódásnak indultak – az álhírek. A dezinformáció is formálta a járványhelyzet alakulását: ahol megjelent a tömeges dezinformáció, megugrottak a fertőzésszámok is (Krekó, 2021, 243-244) majd a világ és így hazánk is alig, hogy magához tért a COVID-19 járvány okozta sokkból, 2022. február 24-én megrázó hírek érkeztek a szomszédos Ukrajna felől. Oroszország inváziót indított az ország ellen. (consilium.europa.eu, 2022)

Bár szakértők előzetes becslésekbe is bocsátkoztak, azonban feltételezéseik nem utaltak arra, hogy a háború ilyen mértékben elhúzódhat - e dolgozat megírás idején immár 9 hónapja tart -, azonban a végét még mindig nem látjuk, így ennek kapcsán már

feltételezésekbe is óvatosabban bocsátkozhatnak az elemzők, ennek okán e téma jelenleg is nagy relevanciával bír.

Mind politikai közszereplők, mind szervezetek, segítő szándékú állampolgárok megmozdultak, főként az Ukrajna felől napokon belül nagy tömegben meginduló menekülő civilek menedzselése jelentett rendkívül erőt próbáló feladatot, amelyben szervezettségre és együttműködésre volt szükség. Természetesen a politikai szereplők nyilatkozatai is ellepték a médiát, katonai vezetők és külügyi szakértők is megszólaltak, miközben a riporterek megindultak a határ túloldalára, hogy élőben megmutassák az embereknek, mi zajlik a határ túloldalán. A televízióban öltönyös emberek különféle stratégiákat vázoltak fel, miközben az interneten szélesebben kezdtek el terjedni a háborúval kapcsolatos tartalmak. A közösségi média segítségével rendre szerveződni kezdtek segítő csoportok. az adományok összegyűjtése, rendszerezése, az önkéntesek bevonása szintén leginkább e platformokon, kezdetben önszerveződő módon zajlott. E csoportokban fontos információk, jogi segítség és szállásadók is megjelentek, sőt az állami segítség is összekapcsolódott ezzel, a Keleti pályaudvaron majd a BOK csarnokban kiépített segítő központ is használta a közösségi médiát az információk megosztására. A TikTokon élőben közvetítették a háborús övezetben lakók a bunkerekben töltött hétköznapiakat, miközben az ukrán miniszterelnök médiasztárrá, olivazöld pólója pedig ikonikussá vált.

Mindeközben azonban létrejöttek ellenző csoportok is, és az álhírek, manipulált felvételek is terjedni kezdtek. Az álhírek metódusa megegyezett a „szokásossal”, a szerkesztett fotók mellett megjelentek régi felvételek, sőt még videójátékból kiemelt részletek is, illetve gyakori volt az adott valós képsorok teljesen más kontextusba helyezése. Erre a közösségi média platformok is felfigyeltek, a Facebook például letiltotta az orosz hirdetéseket (Infostart/MTI, 2022.02.26.), amire az oroszok válaszként betiltották az országukban a Facebook-ot és az Instagramot. (Pálos, 2022.03.23)

Mindezeket egyértelmű jelnek tekinthetjük arra vonatkozóan, hogy napjainkban jelentős mértékben eltolódtak az arányok, mivel kiemelt nagy szerep jut a közösségi médiának és mennyire kicsi a „klasszikus” újságírásnak. Az évek óta fennálló tendencia, miszerint a média kapuőr szerepe szinte már teljesen megszűnt, egy ilyen vészhelyzetben is igazolódni látszik. Az internetes médiumok is rendelkeznek közösségi média fiókkal, sőt, ezekről a platformokról érik el a legtöbb olvasót, hiszen ezeknek azon felül, hogy az algoritmus felajánlja a potenciális érdeklődőnek, még véleményt nyilvánítani is rendkívül egyszerűen lehet, legyen szó egy reakció ikonról, egy megosztásról vagy akár egy kommentről. Mindemellert a digitalizációnak köszönhetően az előző évtizedekhez képest rendkívül nagy

lett a hírverseny is, az olvasóknak minél előbb, minél nagyobb horderejű anyagokat kell mutatniuk ahhoz, hogy fenntartsák az érdeklődést. Jelen kell lenniük egyszerre több platformon, több műfajban, miközben az idővel, és magukkal a civil tartalomgyártókkal is folyamatosan versenyben vannak. Mindeközben pedig meg kell fellelniük az olvasók, illetve adott esetben a befektetők igényeinek is. Hiszen tudjuk, hogy a sajtótermékek elkészítéséhez is pénzre van szükség, ezt pedig manapság az oldalak állami támogatásokból, különféle piaci szereplőktől vagy az olvasóktól kapott donációkból finanszírozzák.

Az álhírek terjedésének tehát rendkívül nagy táptalaja van, így több aspektust is figyelembe kell venni, amikor ezekről beszélünk. De hol helyezkednek el ebben a helyzetben az újságírók? Egyáltalán kit nevezhetünk újságírónak? Hol kezdődik és végződik az ő felelősségük? Érdemes-e az újságírónak etikusnak maradnia, ha az nem hoz olvasottságot, hasznot? Át lehet törni a közösségi média által gerjesztett véleménybuborékot? Feladata-e megcáfolni az újságírónak a social mediában elterjedt álhíreket? A hagyományos újságírás követni tudja-e egyáltalán az újmédia által diktált tempót? Többek között ezekre a kérdésekre keresem a választ a dolgozatomban.

Hipotézis

Dolgozatomban egy hipotézist fogalmaztam meg, amelyben az újságírói etika, a fogyasztói társadalom, illetve a digitalizáció összekapcsolódására helyezem a hangsúlyt az ukrán-orosz háború kapcsán megjelenő álhírek alapján. Hipotézisem, amelyet a továbbiakban igazolni vagy cáfolni tudok majd, tehát a következő: *„Egyre nagyobb a teher az újságírókon a digitalizáció és az újmédia korában, hiszen a social media platformokon már a fogyasztók is tartalomgyártókká váltak. Egy esetleges veszélyhelyzet fennállása esetén az újságírók szerepe és felelőssége abban is áll, hogy e hamis hírekre felhívja a figyelmet, megcáfolja azokat.”*

A dolgozat felépítése

Dolgozatom első részében a szakirodalom segítségével vizsgálom meg az újságírás fő jellemzőit, az újmédia hatását a szakmára, kiemelten a social media platformokat. Mindezek után szeretném tisztázni a hír definícióját, a hírek sajátosságait, típusait, a háborús hírek jellemzőit. Szeretném bemutatni a hírszerkesztés folyamatát, protokollját, megfogalmazom, hogy mi is az a hírérték. A következő nagy szegmens az álhírekre koncentrál, ezek történetét,

típusait mutatom be, illetve a jelentőségüket a háborúval kapcsolatos tájékoztatás folyamán. E rész harmadik alfejezetében az orosz-ukrán háborúról való alapvető tényeket szeretném sorra venni, illetve azokat a sarkalatos pontokat, amelyek az álhírek fő táptalajául szolgáltak, így előkészítve a kutatási részt.

A második, kutatási részben kvalitatív elemzési módszert, azon belül a tartalomelemzés módszerét alkalmazom, úgy érzem, a téma mélysége és érzékenysége miatt a kvantitatív, azaz számokban mérhető módszer nem hozna megfelelő eredményt. A két legnagyobb hírportál, az Origo és a Telex orosz-ukrán háborúval kapcsolatos, témában azonos, azonban hangvételében és látásmódjában különböző tíz-tíz cikkét elemzem előre meghatározott szempontok szerint. Elemzésemben nagy jelentőséget kap a szóhasználat, az újságíró saját véleményének jelenléte, a hivatkozások, valamint a cikkhez kapcsolódó kommentek is.

A dolgozatomat egy összegzéssel zárom, ahol összefoglalom a szakirodalmi, valamint a kutatási rész legfontosabb elemeit, illetve megnézem, hogy mindezek alapján a hipotézisem igaznak vagy hamisnak bizonyult-e.

1. Szakirodalmi áttekintés

1.1. Az újságírás, mint szakma. Az újságíró, mint szakember

Az újságírást, mint szakmát a 19. században még nehéz volt definiálni, hiszen főként az írók, költők, tanárok és egyéb lelkes, szellemi foglalkozású szakemberek tették közzé a gondolataikat a lapok hasábjain. A 18. század végén megjelenő lapok nem csak hírközlőként, hanem kulturális közlő felületként is szolgáltak, azonban ennek egyik oka a cenzúra szigorodása is volt, hiszen politikai tartalmak szinte alig jelenhettek meg. Az 1840-es évektől kapott ismét helyet a politikai tartalom, ám ekkor már kifejezett elvárás volt az ilyen típusú, illetve a szépirodalmi tartalom elválasztása. Egy orgánumon belül vagy ilyen vagy olyan tartalom jelenhetett meg, a kettőt nem keverték, mivel szerették volna, ha a közönség is érzi a különbséget egy hír és egy tárca között, nagyobb teret szerettek volna adni a politikai tartalmaknak. Látható, hogy a szépirodalmi nyilvánosság lassan politikai nyilvánossággá alakult, megkezdődik a tény és a fikció teljes különválasztása. (Andok, 2012, 13-17)

A 20. században három újságírói stratégiát nevezhetünk meg. Az elsőbe azok tartoznak, akik megpróbálják az újságírást professzionális szintre emelni, a második szinten ezek pontos ellentéte, azaz a bulvár áll, valamint a civil újságírás áll, a harmadik pedig az irodalmi

vonat erősítése a zszurnalisztikán belül. Az első stratégia esetén a csakis tudományos módszereket lehetne használni az újságírás során, különféle adatbázisokból szerezhetnének az újságírók adatokat. A második csoport tekinthető egy nehézségnek az újságírásán belül, mivel itt realizálódott, hogy komoly problémát jelent az objektivitás és szubjektivitás különválasztása. Az 1920-as években kezdődő „Public Journalism” mozgalom manapság reneszánszát éli, hiszen a lényege, hogy a közösség áll az előtérben, szembehelyezkedve a globális hírszolgáltatással. Napjainkban a blogok, vlogok illetve a közösségi oldalak ezt a vonalat erősítik. A harmadik vonal ismét előtérbe helyezné az irodalmiságot, a cikkekbe irodalmi, filmes elbeszélésmódot technikákat emeltek be. Ebben az esetben újból felmerült az objektivitás és a fikció keveredésének a problematikája. (Andok, 2012, 18-19)

Ahhoz, hogy az újságírókat egy szakmai csoportnak tekinthessük, szükség van a *„tudásmonopóliumra, a munka világos meghatározására, hatalomra a kívülállók közösségen kívül tartásához, élénk szakképzésre és kutatásra, erős szervezetekre etikai szabályokkal és standardokkal, valamint a szakmai minőség felé való elköteleződést kívánó ideológiára.”*¹ Az újságírást ez alapján a feltételrendszer alapján egyfajta semi-professionnek nevezhetjük, hiszen a feltételek egy részének felel meg csupán. Azonban, ha egy másik megközelítést veszünk alapul, és nem a kemény hierarchiában felépített struktúrában, hanem egy egymás mellé rendeződő, egymást segítő kollegiális viszonyban gondolkodunk, láthatjuk, hogy minden újságíró csoport a saját mércéje szerint vonja meg a határait és határozza meg az ideológiáit. A belső határok meghatározásánál figyelembe kell venni a belső hierarchiát illetve azokat a gazdasági szereplőket, amelyek meghatározhatják a szerkesztőség mindennapi működését. Az újságírók között a szerkezeti hierarchiát előfordulhat, hogy ők maguk, de az is, hogy a támogató szervezet határozza meg. A külső elhatárolódás a más olyan médiumoktól, amelyek riválisnak vagy épp szakmaiatlannak tekinthetők számára illetve azok újságíróitól történő elhatárolódást jelenti. Rendkívül jó példa lehet erre, amikor a '90-es években hazánkban megjelentek a kereskedelmi televíziók. Ebben az időben a közmédia jelentette a hiteles hírforrást, míg a kereskedelmi csatornák a sztereotipizált bulvár szerepet kapták meg szakmai körökben. (Tófalvy, 2015 6)

A technikai fejlődés révén létrejövő új eszközök megjelenésekor a korábbi eszköz „halálát” jósló híreszteléseket rendszerint tévedésként szokás definiálni. Jelen esetben ennek annyi a valóságalapja, hogy az internet elterjedése nem jelenti (egyelőre) a televízió, rádió és a nyomtatott sajtó végét. Azt azonban mindenesetre érdemes leszögezni, hogy az 1980-as

---

évektől kezdődően egyre inkább jellemző, hogy az internet lehetőségei módosítják a „hagyományos” újságíró munkakörülményeit, ugyanis minden korábbtól eltérő szakmai háttérrel teremt: háttérbe szorítja a nyomtatott sajtót, mint hírforrást, azonban annak híremlemző, véleményformáló szerepe megmaradni látszik, csupán módosul: a hiteles hivatkozási alapot jelenti. (Daniss, 2012, 149)

Lényeges változást okoz továbbá az előállító és fogyasztó viszonyában: már nem kizárólag a professzionális újságíró lesz az előállító, az olvasó a fogyasztó, hanem kezd eltűnni e két kategória határa. Változik továbbá a nyelvhasználat: már nem az irodalmihoz, hanem egyre inkább a köznyelvihez kell, hogy közel álljon az online publikációk nyelve, változik továbbá az újságírói munka végzéséhez szükséges tudás: megjelent a „digitális újságíró”, aki lehet különféle digitális eszközökkel író újságíró, internetes hír-vagy magazinportálra dolgozó vagy „a” digitális újságíró, aki a nyomtatott sajtót összeköti az internetessel, rádióval és televízióval, olyasvalaki, aki felveszi a riportot kamerával, kommentálja, majd pedig megírja a cikket lapjának. „A” digitális újságíró esetében a különféle újságírói feladatok közti határok elmosódnak: szerkesztő, riportere, rendező, operatőr, kép-és hangvágó egy személyben, továbbá ha kell, fordítja az interjúalany által elmondottakat. Közösségi médián keresztül dolgozik, ám nem csupán megosztja a tartalmakat, hanem saját életébe is bepillantást enged. „Követőket” szerez a Twitteren, Facebookon és a kapcsolattartás során úgy érzik az érintettek, részesei teljesítményének, véleményükkel, tippjeikkel segítik ugyanis őt (Daniss, 2012, 149-152)

Látható tehát, hogy mind az újságírás, mind az újságíró egy rendkívül szubjektív, megfoghatatlan fogalomként van még mindig jelen, habár ezen a különféle közép-illetve felsőfokú médiaképzések próbáltak némileg javítani, ugyanakkor az újmédia megjelenése fokozatosan felülírja az újságírókra vonatkozó szerepelvárásokat.

1.2. Az újmédia megjelenése, újságírás az újmédia korában

Az újmédia térhódítását megelőzően, a vizuális média terjedésével azt tapasztaltuk, hogy immár nincs szükségünk azon többletképességekre, melyekre egykoron a nyomtatott média korában (olvasással történő szerkesztés kompetenciája, azaz a készség, mely a megértésen és összefüggésfeltárásokon keresztül biztosítja a megértést, hiszen a televíziót bármikor átkapcsolhatjuk. (Aczél, 2012, 127-128) Az újmédia egyébként – melyet olykor másodlagos írásbeliségnek vagy másodlagos szóbeliségnek is neveznek (Szűts, 2016, 55-57) már ismét kompetenciákat kíván: a technológiai és informatikai nyelv ismeretét,

valamint a médiaszöveg átjárhatóságának, egymásba ágyazottságának a kezelését. (Aczél, 2012, 128)

Bár a közvélemény a közösségi média kialakulását elsődlegesen a Facebook megjelenéséhez köti, Klausz Melinda szerint már az internet létrejötte is e tendencia eleme, hisz célja a világ összekötöttségének kialakítása volt. Elsődlegesen hadászati célokat szolgált, hiszen az 1960-as évek hidegháborúja során alakították ki, főképp katonai hálózat gyanánt (az elitegyetemek közti kommunikáció csupán később következett be és másodlagos volt). Tervezői úgy vélték, kiemelt fontosságú hadászati kommunikációs eszköz lehet, ugyanis számítottak arra, hogy esetlegesen bármely okból lehetetlenné válik a kommunikáció, és úgy tervezték, hogy e platform fennmaradjon, Az ARPA , mint az amerikai védelmi minisztérium részlege is e célból jött létre és hozta létre az akkor még csupán 4 majd 15 gépből álló, ún. csomagkapcsolási elven működő ARPANET-et. Az első egyetemi hálózat a JANET illetve a CompuServe volt. Később Vinton Cerf (Stanford Egyetem) és Robert Kahn (ARPA) munkája révén lehetővé vált az összes hálózat egyszerű összekapcsolása. Az általuk e célból létrehozott szabályrendszer Internet Transmission Control Program néven lett ismert. 1982-ben az Egyesült Államokon kívül létrehozott kapcsolatokat is átalakították az új protokoll használatára, ebből jött létre az internet. A world wide web megjelenése Tim Bernes-Lee, a svájci CERN (European Council for Nuclear Research) munkatársának nevéhez fűződik. 1993 óta hozzáférhető mindenki számára. (Klausz 2020, 15-16)

A hagyományos, ún. web 1.0-s korszakot a web 2.0 (social media vagy közösségi web) illetve a web 3.0 (szemantikus web) követte. (Klausz, 2020, 16-19)

A web 2.0 korszakát az 1990-es évektől kezdve, az internet egyre nagyobb körben hozzáférhetővé válásától számítjuk, amelynek köszönhetően a felhasználók már nem csak személyesen és telefonon, hanem egy virtuális térben is kommunikálhatnak egymással. (Róka, 2008, 69-71) Már a web 2.0. is a közösségre épített, felhasználóbarát és könnyen hozzáférhető tartalmakat szolgáltatott, interaktív volt és létrejöhett az azonnali kommunikáció (például chatelés), a felhasználók visszacsatolásokat küldhettek hozzászólások, lájkok és követések formájában. (Eszes, 2007; Klausz, 2020, 17-19)

A web 3.0 gyökeresen változtatta meg az újságíró és az olvasó közti viszonyt, hiszen azzal, hogy már bárki bármilyen tartalmat létrehozhat, elmosódott a vonal a professzionális újságírók és a lelkes amatőr megmondóemberek között. A jelenlegi tartalomfogyasztói igények megkövetelik a gyorsaságot, az azonnalíságot és a hitelességet. A közösségi oldalakon az információk könnyen elérhetőek, és hozzáférhetőek, megoszthatóak,

kommentálhatóak vagy reagálhatóak. Ez egyben azt is jelenti, hogy információbőség alakult ki, hiszen a hivatalos portálokon és online magazinokon kívül a bloggerek, vloggerek, TikTockerek is egyre nagyobb szerepet kapnak. (Vizer – Helenice, 2013) Az újságírásban az utóbbi években ütötte fel a fejét az a tendencia, hogy a hivatásos újságírók a civil írótól vesznek át információkat, ami nem probléma, azonban meg kellene győződniük arról, hogy azok pontosak. (Bolcsó, 2015.01.30.)

A pusztán technológiai alapon elkülönírhetőnek tűnő „bloggerek” és újságírók, vagyis a blogmotoron és a korábban bevett on-és offline színtereken dolgozók közti szakmai konfliktus nem újkeletű. Ez tulajdonképpen a „civil” és „professzionális” média konfliktusának tekinthető. Civil újságírók és amatőr tartalomelőkészítők már az internet megjelenése előtt is, tulajdonképpen minden korszakban léteztek. (Tófalvy, 2017, 168) Korábban kisebb közönséget értek el a civil tartalom-előkészítők (pl. közülük kerültek ki azok is, akik diktatórikus rezsimek alatt szamizdat kiadványokat írtak, sokszorosítottak, terjesztettek), míg napjainkra már az amatőr tartalmak minden korábbinál nagyobb közönség számára, valós időben és jellemzően ingyenesen hozzáférhetőkké váltak. (Tófalvy, 2017, 169) Amikor szakirodalmi források a bloggerek és twitterezők („nem-újságírók”) és újságírók demarkációját hangsúlyozzák, olyankor részben az amatőr és profi, részben a „rég” és „új” platformok, módszerek, szerepvállalások érdekkonfliktusát vázolják. Míg a „professzionális” médiát elismerő retorikák a hagyományos platformok elsődlegességét hirdetik, szemben a digitális platformokkal, addig a civil média legitimálását célzó az „újabb” médiát tekintik magasabbrendűnek, a korábbi „elavultnak. (Tófalvy, 2017, 170-171)

A közösségi médiát használók széles tábora mostanra olyan új elvárásokat támaszt a médiumok, ezzel együtt az újságírók felé, amelyek egyúttal a hírek átalakulását is eredményezték, ismét előtérbe helyezve a véleményújságírást. A hírek keletkezésének módja kiszámíthatatlanná vált, továbbá kitolódott azok életciklusa, egy-egy hír képes hosszú utat bejárni, közben átalakulni, fejlődni. (Barta, 2018, 64)

1.3. Média, etika

A média és az etika szorosan összekapcsolódó fogalmak, a média működésének etikai szabályokon kell alapulnia. A kortást etikai problémák is megjelennek a médiában, illetve az egyéni és közösség élet nagy részének morális értékelése is a médián keresztül formálódik. A közgondolkodást, a közmegítélést tehát a médiareferenciák határozzák meg. Napjainkra a morális megítélésről zajló diszkurzus túlnyúlt a filozófiai és vallási kereteken

túlra, a világ mediatisálódásáról, a kommunikáció és az információ korárától beszélhetünk. (Fábri, 2016, 144)

Az idő múlásával a társadalmi folyamatok és a gazdasági viszonyok egyre komplexebbé váltak, az információ megszerzése és birtoklása a hatalom egyik eszközévé vált. Ezáltal az információ megfogalmazásának, közvetítésének, elosztásának a módja közvetlenül befolyásolja az egyes emberek, illetve közösségek és munkájuk sikerességét. Ha egy másik irányból közelítjük meg, akkor pedig az információ maga a termék, a termelésben és a szolgáltatási szektorban egyre nagyobb arányban vásárolunk információkat, valamint információ alapú termékeket. Mindannyian használunk olyan alkalmazásokat, amelyek megmutatják az időjárást, amellyel befizethetjük a csekkeket vagy épp megtudjuk, hol van a legjobb kínai étterem a városban. Mindemellett a használati termékek között is nő azok aránya, amelyek információs tartalommal rendelkeznek, mint például az „okos” háztartások elterjedése vagy a gépjárművek komputerizálódása. Az informatikai eszközök nagy számú elterjedése demokratizálja ugyan az információhoz való hozzáférést, azonban hátrányba helyezi azokat, akik nem rendelkeznek a megfelelő eszközökkel. (Fábri, 2016, 144)

Az információtechnológia fejlődése az igazság-és valóságérzékelést is torzíthatja. Elég a könnyedén, már akár egy mobiltelefonos applikáció segítségével manipulálható fotóra, videófelvételre gondolni. Az információ forrása, annak hitelessége már technikai kérdés is, a konstruált világok információs megoldásokkal jönnek létre, ez pedig melegágya a könnyedén meghamisítható tartalmaknak, álhíreknek. (Fábri, 2016, p. 144)

1.3.1. Újságíró, norma, szabályozás

A média feladata, hogy információt adjon át, tájékoztasson. Ez így rendkívül egyszerűnek és egyértelműnek hat, azonban szinte képtelenség a teljes objektivitás, az újságíró bevonódik, interakcióba lép, ingereket kap az információszerzés és átadás során. Az újságíró személyes etikai normája találkozik a média etikai normájával. Az újságíró, ha ha olyan vétséget követ el a munkája során, amelyet a jogszabályok büntetni rendelnek, annak következményét a személy, a médium illetve a közönség is érzékeli. Azonban vannak olyan kérdéses pontok, amelyek morálisan és erkölcsileg megkérdőjelezhetők ugyan, de nem lépnek át a jog szabta határokon. Ilyen lehet például egy sarkos véleménynyilvánítás vagy túlzott elkötelezettség valamely csoport véleménye irányába. Az újságírót nem vonatkoztathatjuk el a tartalomtól és annak hatásától, komoly véleményformálóerővel rendelkeznek. (Fábri, 2016, 154-155)

A médiumok egy különleges szegmense a közszolgálati média, amelynek célja, hogy megfeleljen a társadalmi normáknak és transzparenssé tegye azokat. Ezen felül nekik kötelező bizonyos kulturális, közösségi, edukációs tartalmakat szolgáltatni, illetve a híradás, hírszerkesztés is sokkal kötöttebb, mint a kereskedelmi csatornákon. A szabályozása etikai jellegű kódexekben összefoglalva ír le olyan alapvető elvárásokat, mint az objektivitás, méltányosság, méltóság és kiegyensúlyozottság. (Fábri, 2016, 160-161)

A Magyar Újságírók Országos Szövetsége (MÚOSZ) létrehozta az újságírók etikai kódexét, amelynek célja, hogy megőrizze az etikus, tisztességes újságírói tevékenységet és elősegítse a szabadságjogok tisztességes érvényesülését. Ide tartozik a print-, az online-, illetve a fényképezett sajtó, az elektronikus média, illetve a hírközlés, információtovábbítás valamennyi létező vagy kialakuló formáin. *„Az újságírónak tiszteletben kell tartania az emberi jogokat. Nem kelthet gyűlöletet, nem szólíthat fel rasszista megkülönböztetésre népek, nemzetek, nemzetiségek ellen. Vallása, felekezeti hovatartozása, neme, testi, szellemi vagy lelki állapota, mássága, életkora, életmódbeli, életviteli különbözősége miatt senkit sem becsmérelhet, nem terjeszthet senkiről előítéletet kifejező rágalmakat.”* (MÚOSZ – Újságírói Etikai Kódex – 2011, 2011. 10.24. 2.§.2.1.1.) A kódex kiemeli, hogy az újságírónak joga van a saját véleményéhez, nem kötelezhetik arra, hogy a saját gondolataival ellentétes alkotást készítsen. Sem a szerkesztő, sem a tulajdonos nem korlátozhatja az újságíró véleményalkotási, világnézeti, közlési szabadságjogait. (MÚOSZ – Újságírói Etikai Kódex – 2011, 2011. 10.24. 2.§.2.3.) Ezen felül kiemelik, hogy *„az információs verseny sem indokolhatja, hogy ellenőrizetlen, a valóságnak meg nem felelő, illetve a közéleti szerepléstől független magánéleti információkat közöljenek, s ezzel az érintett személyiségi jogai sérüljenek.”* (MÚOSZ – Újságírói Etikai Kódex – 2011, 2011. 10.24. 2.§.2.3.)

A kódex a valósághű tájékoztatásnak egy külön szakaszt szentel, melyben részletesen vázolja a 4.§ 4.1-ben foglaltakat, nevezetesen, hogy *„az újságíró szándékosan vagy gondatlanságból valótlanosságot nem állíthat, köteles az adatok és a tényeket az adott helyzetben elvárható gondossággal ellenőrizni”.* (MÚOSZ – Újságírói Etikai Kódex – 2011, 2011. 10.24.4.§) A későbbiekben kitér arra is, hogy *„az újságíró felelőssége mérlegelni, hogy az adott információ nem sérti-e valakinek a személyiségi jogait illetve a tények nyilvánosságra hozatala nem veszélyezteti-e mások életét. A hír forrását bizalmasan kell kezelni, de az információ eredetét nyilvánosságra kell hozni.”* (MÚOSZ – Újságírói Etikai Kódex – 2011, 2011. 10.24.8.§ 8.1.2.)

1.3.2. A média jogi szabályozása

Az újságírás, illetve az újságíró nagy segítséget nyújthat az igazság felderítésében, feladata, hogy ellenőrzése alatt tartsa az államot és hozzájuttassa az embereket az őket érintő információkhoz. A 2010. évi CIV. törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól (Smtv.) szerint a médiarendszer alapvető feladata, hogy a jelentőséggel bíró eseményekről pontos, gyors és hiteles tájékoztatást biztosítson (2010. évi CIV. Törvény. Forrás: netjogtar.hu, 2022.11.25 hatályos állapot)

Az Európa Tanács Bizottsága újságírónak tekinti, aki „*olyan természetes vagy jogi személy, aki rendszeresen vagy hivatásszerűen gyűjt és terjeszt információt a nyilvánosság számára bármely tömegkommunikációs eszközön keresztül*” (Papp-Nagy, 2019.11.19) Lényeges kritérium, hogy a nyilvánosság előtt lásson el tájékoztatási tevékenységet, gyűjtse be az információkat illetve értékelje azokat. Ezek alapján akár egy bloggert is az újságírók közé sorolhatunk, azonban a médiaszabályozás hatálya alá a médiavállalatok tartoznak, a bloggerekre a Polgári Törvénykönyv illetve a Büntető Törvénykönyv rendelkezései az irányadók. (Papp-Nagy, 2019.11.19)

Az oknyomozó újságírás más megítélés alá esik, ugyanis itt a cél olyan információk megszerzése, amelyet szándékosan titkolnak el a közvélemény elől. Az igazság felderítése érdekében gyakran használnak fel a hagyományostól eltérő módszereket az információk megszerzésére, amelyek jogellenesek is lehetnek. Az Smtv. lehetővé teszi a mentesülést, amennyiben valamilyen közérdekű információ megszerzése érdekében követi el az újságíró a jogsértést. A mentesülésnek feltétele, hogy az elkövetett jogsértés ne okozzon aránytalan vagy súlyos sérelmet, illetve az elkövető ne sértse meg a minősített adatok védelméről szóló törvényt. (Papp-Nagy, 2019.11.19)

Három lehetősége van a jogsérelmet szenvedett félnek, ha hamis állítás kerül nyilvánosságra: az Smtv. szerint sajtóhelyreigazítást, a Ptk. alapján általános jogkövetkezményt, a Btk. alapján becsületsértés vagy rágalmazás miatt büntetőpert lehet kezdeményezni. A személyhez fűződő jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani, ezek sérelmét jelenti például a nemi, faji, vallási vagy nemzetiségi, testi épség, egészség, valamint a becsület és az emberi méltóság megsértése. Sajtó-helyreigazítást lehet kérni, amennyiben a nyomtatott vagy online napilap, folyóirat, lineáris vagy lekérhető médiaszolgáltató valakiről valótlan állításokat közöl, valótlan állításokat hírsztel vagy valós tény hamis színben tüntet fel. A sérelmet szenvedett fél a leginkább úgy védheti meg a jó hírnevét, ha ugyanazon a médiumon keresztül adhat választ a valótlan állításokra. E jogintézmény arra szolgál, hogy senki ne állíthasson másokról következmények nélkül valótlan állításokat, hamis

tényeket, az olvasó, néző torzításoktól mentes híreket, információkat kapjon. (Radetzky, 1017, 61-64)

Rágalmazás esetén, mivel a médium büntetőjogilag nem vonható felelősségre, ekkor kap szerepet a felelős szerkesztő jogintézménye. Büntetőjogilag akkor indulhat eljárás, ha rágalmazás, becsületsértés vagy kegyeletsértés esete forog fenn. Rágalmazás akkor következik be, ha valaki valakiről mások előtt becsület megsértésére alkalmas tényt állít. Bárki elkövetheti, azonban azok fokozottan a figyelem középpontjában vannak, akik rendszeresen nyilatkoznak vagy szerepelnek a médiában. A rágalmazás sértettjének egyértelműen felismerhetőnek és személy szerint meghatározhatónak kell lennie. Az elkövetési magatartás általában szóbeli állítás vagy híresztelés, de történhet írásban is, például valamelyik médiumnak elküldött levél formájában. (Radetzky, 1017, 65-66)

1.4. Az újságíró kapuőr szerepe, a véleménybuborék

Kurt Lewin, amerikai-német pszichológus 1947-ben dolgozta ki a kapuőr (gatekeeper) fogalmát, amelyet ekkor még nem a kommunikációelméletben használatos kifejezés volt. A táplálkozási, vásárlási szokásokkal kapcsolatos kutatásában fejlesztette ki, és a háziasszonyokra vonatkoztatva használta, hiszen ők voltak azok, akik eldöntötték a vásárlás során, hogy mi kerüljön a kosárba. (Bene, 2013)

David Manning White használta először ezt a fogalmat a médiával kapcsolatban, úgy gondolta, ahogy a háziasszonyok válogatnak a boltban, döntenek el, hogy mi jusson a családi asztalra, a hírszerkesztők is eképp válogatnak a hírek között. White 1950-ben egy kis szerkesztőség munkáját vizsgálta, azon belül a telegráf szerkesztőket, akik a táviratok formájában érkező közlemények között válogattak. Egyfajta szűrő szerepet töltöttek be ezek az emberek, ők döntötték el, hogy mely hírek jussanak el a nagyközönséghez. White ez alapján leszűrte a következtetést, hogy a média nem objektív, hiszen a szerkesztők szubjektív szűrőjén halad keresztül. Bruce Westley és Malcolm S. McLean differenciálták a szinteket, szerintük a kapuőr már a második szűrő, az első szűrő a kommunikátorok szűrője, hozzájuk érkezik be az információ a külvilágtól és ők adják azt tovább. A kommunikátor a saját érdekeinek vagy az általa képviselt érdekcsoportok szándéka szerint szelektál a kívülről érkező információk között, és már ezt a szűrt információt juttatja el a kapuőrökhöz. Ezen elmélet szerint a kapuőrök olyan részesei a tömegkommunikációs szervezetnek, akik önállóan is észlelik a külvilágot, illetve szelektálnak a kapott információk között, de végeredményben csak közvetítő szerepet játszanak. (Bene, 2018)

A visszhangkamra és a filterbuborék fogalmak erősen kapcsolódnak a kapuórhöz és annak szerepéhez. A visszhangkamra fogalmát Cass Sustein jogászprofesszornak köszönhetjük, aki egy 2001-ben írt könyvében kifejtette, hogy a politikailag elkötelezett weboldalak fragmentálják és ezáltal felszámolják a demokratikus nyilvánosságot, megakadályozzák a gondolatok szabad áramlását. Később, 2007-ben továbbfűzte gondolatait a politikai blogok kutatásával. *„Azt állította, hogy a végtelen információtengerben az emberek a saját véleményüket visszhangzó „információs gubókba” bábozódnak be – ezeket nevezi visszhangkamrának.”* (Vince, 2019, 2-6) A filterbuborék fogalmát Eli Pariser internetes aktivista terjesztette el. Pariser azt állítja, hogy az online életünket szabályozó véleménybuborékok elrejtik a valódi érdeklődő köreinket úgy, hogy a saját világnézetünkkel nem egyező tartalmakat nem oszt meg velünk, így gyakorlatilag bezár minket a saját véleményünk buborékába.

Mindkét jelenség vonatkozhat ugyanarra a kommunikációs helyzetre, csak más elemekre fókuszál. A visszhangkamra a kommunikációs közeget jelenti, amelyben azok a résztvevők vannak, akik a hozzánk hasonló véleménnyel rendelkeznek, így megerősítenek bennünket a saját igazunkban. Emiatt a felerősítő funkció miatt a visszhangkamra több a filterbuboréknál. A filterbuborék esetében egy ellentmondástól mentes közegben mozgunk, a visszhangkamrában viszont nem, az ellentétes hatásokat a visszhang mégis elnyomja. Nagy különbség, hogy a visszhangkamra esetében a résztvevők maguk zárnak ki bizonyos információkat, a filterbuborék esetén ezt megteszi az infokommunikációs technológia (Vince, 2019, p. 7)

1.5. A hírek története

A médiában, az akár írásban, akár a televízióban megjelenő tartalmak nem céltalanul készülnek el, céljuk lehet a szórakoztatás, illetve az objektív tényközlés, a valóság reprezentálása. Azonban, amíg az első esetben nyilvánvaló a néző számára, hogy fikciót is láthat, kitalált karakterekkel és szituációkkal, a hírek esetében egészen mások az elvárások. A médiát kutató szociológusok, médiatudósok szerint az objektivitás nem más, mint egy stratégiakövetés. Az amerikai újságírás kutatói szinonimaként használták az objektivitásra a ténytörvényszerűséget, távolságtartást, semlegességet, pártatlanságot, a tényeket a joghoz hasonlította, mint igazolható, valós állításokat. (Andok, 2013, p. 182)

Az objektivitás szó először a magyar nyelvben 1830-ban jelenik meg, mint a tárgyi, tényleges, valóságos szinonimája. A tény szavunk sem létezett egészen az 1850-es évekig,

azonban az igény megvolt a hiteles újságírássra. A 18. század elején indult francia mozgalom a magyar újságírássra is hatással volt, az elméleti és gyakorlati diskurzusok elvárták a semlegességet, az objektivitást és az áttekinthetőséget. Az 1700-as években a hírlapírókat nem övezte túl nagy megbecsülés, egyedül a grófokból lett újságírók vagy az ő tudósításaik számítottak hitelesnek. Ekkoriban még szokás volt, hogy mennyiben a hírt érdekesnek találták, de nem voltak biztosak annak valóságtartalmában, megírták ugyan a cikket, de jelezték, hogy a leírtakat fenntartásokkal érdemes kezelni. Mivel ez nem csak Magyarországon volt probléma, ezért a külföldi lapok által közölt hírek hitelességében sem voltak mindig biztosak. A lap hitelességén javított, ha helyreigazítást, jobbítást közöltek egy valótlán tény kapcsán. Az újságírók egyáltalán nem feleltek egy-egy cikk valóságtartalmáért, hiszen az információkat ők is készen kapták. (Andok, 2013, 189-190)

A gyakorlatban politikai téren eltűnt a pártatlanság és csupán a felekezeti és valamelyest a nemzetiségi kérdésekben maradt meg. Ez két okra vezethető vissza. Az egyik, hogy nem különítették el egymástól a tényt és a véleményt, egy íráson belül található meg maga a hír, és az író kommentárja. Ez nem hiba, hanem elvárás volt a 18. század végi magyar sajtóban. A másik ok, hogy magának az újságírónak is van programja, amit bemutat az írásokban. A magyar hírkészítés is ezeket a mintákat követte, és létrejött egy gyakorlat a hírgyártás területén. Az 1850-es évektől kezdtek kiépülni a hírközlői, tudósítói hálózatok, létrejönnek a megbízható hírügynökségek. A Magyar Távirati Iroda létrejötte idején már megjelent szakmai követelményként az objektivitás, ez főként fontos volt a vidéki lapok esetében, amelyek direkt ferdítettek vagy másítottak a valóságon, még akkor is, ha megfelelő tájékoztatást kaptak.

Az objektivitás kérdése kapcsán mindig figyelembe kell venni az adott kort, hiszen az I. illetve a II. világháborút követően, valamint a szocializmus ideje alatt nem beszélhettünk politikai befolyástól mentes sajtóról. Az igény az objektív tájékoztatásra a rendszerváltás után nőtt meg igazán. (Andok, 2013, p. 191)

1.6. A szerkesztőségi munkavégzés, hírszerkesztés, hírérték

A hírértékre egy viszonyfogalomként tekinthetünk, a hírók válogatják ki, hogy mik azok a hírek, amelyeket ők közlésre érdemesnek gondolnak. A hírértékekkel foglalkozó írások között két nagy csoport különíthető el. Az egyik az újságíró iskola, amely szerint a kulcs az események objektív jellemzőiben található, ehhez pedig egy jól kidolgozott szempontrendszer is tartozik. A szociológiai, antropológiai megközelítés ezzel szemben

jóval összetettebbnek gondolta mindezt, úgy érezte, a hír elsősorban a gazdaságon alapszik, de erősen kötődik a mechanizmusokhoz, rutinhoz is. Egy harmadik megközelítés szerint a hírek társadalmilag konstruálódnak, a kommunikációs eszközök hírtartalma csupán a hírterjesztők, a hírösszeállítók és a hírfogyasztók összehangolt kreatív tevékenységének az eredménye. A hírösszeállítók azok, akik a hírterjesztők által a nyilvánosság elé tárt események egy részét nyilvános eseménnyé alakítják. (Andok, 2013, p. 194) A hírrel szemben tehát elvárás a pontosság, igazság, objektivitásra törekvés. Ezzel szemben a szakirodalom a hírérték aktualitását, kultúrafüggőségét és relatív mivoltát hangsúlyozza. A hírérték is értéktartalmat és relativitást sugall.

Hír az, ami sokak életében okoz változást. Amennyiben ez a változás csupán évek múlva következhet be, az adott hír nem rendelkezik hírértékkel. Zsolt Péter (2006) úgy véli nem igaz, hogy csupán az a hír lenne „jó”, amelynek magas a hírértéke. Példaként a telefon feltalálását említi. (Zsolt, 2006, 53) Hírértéke – amennyiben a tartalmi kritériumokat vesszük figyelembe akkor lesz Zsolt Péter (2006) szerint (Lutz Ebring 1989 nyomán) ha az adott esemény aktualitással bír és meglepő ereje van, ugyanis minél meglepőbb az esemény, annál valószínűbb, hogy felkapjuk rá a fejünket. Az is a hírérték ismérve, ha behelyezhető már bevett tematikai keretbe ágyazható, tehát, ha olyan esemény kapcsán történik valami, amivel korábban a média már foglalkozott, úgy elsőbbséget kaphat az addig ismeretlen eseményekkel szemben. Ez természetesen nem a hír súlykolását, ismétlését jelenti, hanem inkább azt, hogy egyes témák „sztorivá” nőhetik ki magukat. (Így később közbeszéd tárgyává válnak. E kritériumot nem nehéz „ráfogni” egy háborús helyzetre, de a járványhelyzetre sem.) Lényeges hírértéknövelő továbbá még a résztvevő személyes ismertsége, befolyása, továbbá az esemény által okozott konfliktus, kár vagy normasértés foka továbbá földrajzi és kulturális közelség. (Zsolt, 2006, 49-50) A hírkészítők (akiknek 2/3-a Zsolt Péter szerint kapuőrként is funkcionál) tehát a hírérték segítségével határozzák meg, mi az, amit szerepeltetniük kell és mi az, ami mellőzhető. Tartalmi kritériumok kapcsán úgy gondolja, a sokkoló (pl. válságsúlykoló, uszító, kegyetlenségeket bemutató) illetve szenzációhajhászás látszatát kerülő vagy éppen nyíltan befolyásoló. Ennek során előfordulhat, hogy egy vélemény kerül túlsúlyba, más álláspontok mellőzésével, híryanag-szelekcióval, manipulált szerkesztési ötletekkel. (Zsolt, 2006, p. 51)

A következőket Kenyeres kiegészítette a véleménynyilvánítással, mint önálló hírrel, (pl. egy ismert ember kifejtette véleményét egy eseménnyel kapcsolatban), továbbá az idő és rendelkezésre álló tér szerepével (pl. „lebutítva” mondanak el egy hírt, hogy a rendelkezésre álló másfél percbe beleférjen), az emberi tényezők meglétét (közlelől

mutatják a szenvedését valakinek, vagy akár egy konfliktus áldozatait mutatják arról az oldalról, mely irányában együttérzést kívánnak ébresztetni), a kizárólagosság (a szerkesztők hangsúlyozzák, ez a hír csak náluk jelent meg), a szavahihetőség (független forrásokkal megerősíthetőség) fontosságáról, a közérdekűségről és arról, hogy a szerkesztő saját véleményét is kifejti. Látható tehát a témaválasztásnál a szerkesztő kezében igen sok eszköz összpontosul, hogy érdekes, hírértékkel bíró hírt kommunikálhasson. (Kenyeres, 2014, 59-65)

Ahogy az általános információátviteli modellben, a tömegkommunikációs médiumoknál is jelen vannak az információszerzők, tehát akik begyűjtik a szükséges információkat, illetve a szerkesztők, akik eldöntik, hogy melyik információ mikor és milyen formában jusson el a közönséghez. Az információgyűjtők közé a hírügynökségek, a tudósítók, a hálózatok tartoznak. Ezeket az információkat a feldolgozók, azaz a szerkesztőségek használják fel. A bemenő jelek új információt hordoznak, a kimenő jelek pedig már bizonyos redundanciát tartalmaznak.

A napilapok esetén a főszerkesztő osztja ki a rovatvezető munkatársaknak a lapindító értekezleten a feldolgozni kívánt témákat, illetve ők is elmondhatják, hogy szerintük mi az, ami érdeklődésre tart számot a közönség részéről. Az újságíró összegyűjti és feldolgozza az információkat, majd a cikkírás során rendszerezi azokat, tehát olvashatóvá teszi a fogyasztó számára, majd lapzártáig leadja. A főszerkesztő ezt átnézi, sokszor javítja, átírja, a tördelőszerkesztő pedig megformázza a cikket. Itt rendkívül fontosak a határidők, hiszen a megszerkesztett napilapot időben a nyomdába kell küldeni. Az internetes weboldalak esetében ezek a határidők nem ilyen kötöttek, illetve ha hirtelen érkezik egy fontos hír, azonnal közzé lehet tenni, könnyedén lehet változtatni a megjelenő cikkek sorrendjén, fontosságán, lehetőség van videós illetve hanganyagok megjelentetésére. (Forrás: Forgó Sándor: forgos.uni-eszterhazy.hu)

1.7. A modern háborús tudósítás – a social media platformok szerepe

Egy háború kirobbanása minden esetben a „Breaking News” –kategóriába tartozik, azonban a média ez esetben is verseng a figyelemért, egy-egy médium a megfelelő képsorral vagy fotóval könnyedén kiemelkedhet a többi közül. A vietnámi háború volt az első, amelyet a nézők a televíziójuk képernyője előtt ülve követhettek nyomon, azonban a háborúról csak erősen szűrt és cenzúrázott tartalmak kerülhettek adásba, amelyek megfeleltek az épp aktuális szerkesztő szeszélyeinek is. Az élő közvetítés megoldást jelentett a tájékoztatás

hitelének a megőrzésére, ezért a tévétársaságok és tudósítók már készenlétben álltak egy lehetséges háború kirobbanására várva, hogy minél előbb, minél jobb technikával juthassanak a helyszínre. (Kapornaki, 2012)

A média felismerte az exkluzivitás jelentőségét, ezért igyekeztek kielégíteni a helyszíni tudósításokra érkező igényeket. A mobiltelefonok elterjedése előtt például a haditudósítók a helyi telefonvonalat használva, a szállodai szobából jelentkeztek be, és mondták el, hogy mit is látnak. Később kísérleti jelleggel bevezették az úgynevezett „beágyazás” rendszerét, amikor a riporterek az egységekkel együtt éltek, utaztak. A korai szakaszban a nehézkes technika, például az állványos kamerák miatt rendkívül nehéz volt az élő bejelentkezés, azonban a későbbiekben a tudósítók már kamerákkal felszerelt harcjárművekkel követhették a katonákat, így az NBC nagy előnyre tett szert a médiapiacra. (Kapornaki, 2012)

A média és a hatalom összefonódása még a legfejlettebb demokráciákban is a szakmai etikák háttérbe szorulásával járhat, ez hatványozottan igaz a háborús konfliktusokra. Példának vehetjük az 1922-es Falkland-szigeteki háborút, amelyről az akkor még gyermekcipőben járó BBC vállalta a függetlenséget és az objektív tájékoztatást, valamint rámutatott a háború hátulütőire is. Rendkívül fontos, hogy a médiamunkás úgy tudósítson, hogy közben ne zavarja a szervek munkáját, illetve ne csináljon kedvet olyan illegális tevékenységekhez, amellyel biztosan meg lehet szerezni az öt perc hírnevet a híradóban. Ezt segítve jött létre az a szabályozás, miszerint a futballmeccseken kitörő zavargásokat mutatni nem, csak elmondani lehet. (Zsolt, 2018, 49-51)

Az orosz-ukrán konfliktust szokás az első, közösségi média felületeken is zajló háborúként megnevezni, azonban ez nem teljesen igaz, mivel már az arab tavasz, a szíriai harcok vagy 2014-ben Krím lerohanása is megjelentek a közösségi platformokon. Peter Singer, a #LikeWar című könyv társszerzője szerint a változás inkább a befolyásolás mértékében érhető tetten. A különféle új generációs média platformok, mint a TikTok vagy a Telegram egyértelműen legyőzték a háború kitörésekor 18. életévét betöltő Facebookot, a fiataloknak szánt platformokon gyakorlatilag real-time, a háború elszenvedőinek szemével láthatták a történéseket. A világ közvéleménye így első kézből szerzett tudomást a háborús övezetekben történekről. Ezeken a felületeken a hagyományos média platformokkal ellentétben nem egy szűrt információt kapunk, hanem személyes történeteket. (Balatoni, 2022, 04.28.)

1.8. Mi az álhír?

Az utóbbi években az álhírek és a közösségi média hatására átalakuló újságírás központi szerepet kapott a kutatásokban. Az álhíren a korábbi megfogalmazása szerint olyan hamis információt értünk, amelyet nyilvánosan terjesztettek el. 2016-ban, Donald Trump elnökké választása után azonban a helyzet némiképp megváltozott, ugyanis a közbeszédben az őket bíráló sajtót kezdték álhírek terjesztésével vádolni. Így szükségessé vált megkülönböztetni, hogy a megtévesztés szándékolt volt-e vagy sem. (Bódi – Polyák – Urbán, 2022)

Fontos tehát megkülönböztetni, hogy az adott hír szándékosan félrevezeti-e az olvasót, van-e célja azzal, hogy valótlanúságot közöl. A szándékosság legtöbbször nem bizonyítható teljeskörűen, sokszor egy újságíró is akaratán kívül, félreértésből adódóan írhat valótlanúságot. Ami aggodalomra adhat okot, hogy ekkor az olvasókhöz már eljutott az eredeti információ, így a szándékos félrevezetés megtörtént, mégsem kiálthatunk egyből álhírt, tehát az álhírek köréből kizárhatjuk a pletykákat, az összeesküvés elméleteket, a szatírákat, a politikusok hazug kijelentéseit, a félrevezető, de nem nyíltan hazug riportokat. (Aczél, 2017. 5-25)

Többek között ezért is rendkívül nagy a nyomás a közösségi oldalakon az álhírek szűrésével kapcsolatban, hiszen ezekre nincs egy jól bevált formula, nincsenek pontos jellemzők, a hamis hírek kategóriája megfoghatatlan. Jelenleg jellemzően a dekontextualizált információkat, a ténynek beállított véleményeket, az áltudományos híreket, az összeesküvés elméleteket és az extrém elfogultságról tanúskodó bemutatást sorolják a „fake news” kategóriájába. A közösségi média oldalak bevonják a felhasználóikat, az ő jelzéseik alapján vizsgálják meg az adott tartalmat, illetve létrehoznak olyan, mindenki számára egyértelmű jelzéseket is, amelyek biztosítják az olvasót az adott oldal hitelességéről. Az Európai Unió Bizottsága 2017-ben létrehozta az álhírekkel és a dezinformációkkal foglalkozó magas szintű szakértői csoportját, amely megkísérelte definiálni a jelenséget és javaslatot is tett a probléma megoldására. A jelentés szerint a dezinformáció *„olyan hamis, pontatlan vagy félrevezető információ, amelyet nyereségvágyból vagy szándékos károkozás elérése érdekében készítenek, tesznek közzé vagy terjesztenek. Ez a tevékenység fenyegetést jelenthet a demokratikus folyamatokra és értékekre, de akár a közélet egy specifikus részét is érintheti, mint például az egészségügy, tudomány, oktatás vagy gazdaság”* (Czeglédi et al, 2020 p. 20) A dokumentum javasolja a médiatudatosság fejlesztését, hogy az olvasó maga is könnyedén felismerhesse az álhíreket, tisztában legyen annak jellemzőivel.

Az álhíreket csoportosítását már többen is megkísérelték, leginkább a terjedésük és szándékosságuk szerint osztották csoportokra. Melissa Zimdars például az álhíreket tizenegy kategóriába sorolta, amely gyakorlatilag a hírek teljes spektrumát lefedi. (Aczél, 2017, 5-25) Ide tartoznak többek között a hazug hírek, a gúnycikkek, satírák, a kattintásgyűjtő túlzások, az összeesküvés elméletek, illetve a pletykák is. Hazug hír lehet például egy hiteles forrást nem a megfelelő kontextusban történő felhasználása, illetve a tipikus álhíroldalak, amelyek általában egy adott célra jönnek létre (pl. egy közéleti szereplő lejáratására) és azzal kapcsolatosan osztanak meg teljesen valótlan információkat. Gyorsan el is tűnnek vagy más néven, más típusú álhíreket terjesztve működnek tovább. A manipulált tartalmakat közlő lapok egyértelmű célja a megtévesztés, a paródiaoldalak, satírák (pl. Hírcsárda) viszont inkább a szórakoztatásra fókuszálnak. A clickbait, azaz kattintásvadász oldalak a bevétel növelése céljából osztanak meg minél hangzatosabb című, meglepőbb tartalmakat, a szerzőnek teljesen mindegy, hogy miről ír és milyen minőségben, a kattintásokból szerezhető minél több reklámbevétel elérése érdekében cselekszik. A propaganda célú álhírek egyértelműen egy adott csoport világnézetének a terjesztése céljából jönnek létre, gyakran tartalmaznak féligazságokat, vagy csúsztatásokat, a szavazók meggyőzése érdekében. (Veszelszki, 2017, 53-54)

Ezekon a nagy csoportokon felül is állapíthatunk meg bizonyos típusú híreket, amelyek hasonló jellemzőket hordoznak. Az összeesküvés elméletek mindig egy nagyobb igazságra, egy háttérben meghúzódó szálra, titkos cselszövésekre, világméretű konspirációkra szeretnék felhívni az olvasók figyelmét. Ezek a válságos időszakokban rendkívül népszerűek, mivel a rendkívüli eseményekre sokszor nem tartjuk megfelelőnek a hivatalos válaszokat, ezen felül a nehézségekkel teli időszakokban gyakran van szüksége az embereknek egyfajta ellenségképre, amelyek segítségével levezethetik az agresszív késztetéseiket. (Krekó, 2021, 134-135) Az áltudományos hírek a tudományok által használt szókinccset, sokszor ismeretlen tudósok tanulmányait kívánja bevonni valamely állításának alátámasztására, azonban az állítások tudományos tartalma, illetve a bevont szakértő hitelessége erősen megkérdőjelezhető. (Dobos, 2020, 127-150)

1.9. Miért hisszük el az álhíreket? - A kognitív disszonanciáról

Az álhírek egyszerűek, gyors magyarázatot adnak a kérdésekre, izgalmasnak tűnnek és kiszolgálják a pszichológiai szükségleteinket. A kognitív kapacitásunk korlátozott, ezért nem tudunk minden bejövő információt olyan gyorsan és alaposan feldolgozni, mint arra

szükségünk lenne. Az agyunk ezért szelektál, eldönti, hogy mi az, amit fontosnak gondol, és azt fogjuk megjegyezni, arra helyezük a hangsúlyt. Az agyunk ezen felül az új információk között is szelektál, hogy amiről úgy gondolja, hogy a nézeteinket erősíti, azt előtérbe helyezi. Ezért fordulhat elő, hogy felületes olvasás, vagy csupán a cím alapján osztanak meg vagy véleményeznek egy –egy tartalmat a felhasználók, annak mélyebb tartalmáról nem tájékozódnak, így a kommentszekció tele lesz oda nem illő, másról szóló tartalommal. A tévhit működésének egyik alapja, hogy az emberek szeretik kiválasztani azokat az információkat, amelyek alátámasztják a nézeteiket. Egy kísérletben kényes témáról kérdezték az embereket, pro és kontra információkat adtak nekik, feltüntetve, hogy melyik állítás hova tartozik, a legtöbben a saját nézeteiknek megfelelő forrásokból választottak. A kutatás alapján azokat nehéz meggyőzni valaminek az ellenkezőjéről, akiknek szilárd elképzeléseik vannak, azoknál nagyobb eséllyel célba ér az üzenet, akik még nem foglaltak határozottan állást.

A kognitív disszonancia fogalmát Leon Festinger, amerikai pszichológushoz köthetjük. Az volt az elképzelése, hogy rendkívüli feszültséget élünk át, amikor olyan információt kell feldolgoznunk, amely ellentmond korábbi tapasztalatainknak vagy nézeteinknek, így a kényelmetlenség mértékét megpróbáljuk a lehető legnagyobb hatékonysággal redukálni. Itt tehát egyfajta belső feszültségről beszélünk, amely kényelmetlenséget okoz, és az agy igyekszik ezt az állapotot mielőbb megszüntetni. Egy egyszerű példával szemléltetve: ha egy általunk kedvelt híres sportoló a mi erkölcsi normáinknak nem megfelelő dolgot tesz a hírek szerint, ezt hajlamosak vagyunk nem elfogadni, kritikusan állunk hozzá. Először megnézzük, hogy számunkra szimpatikus médium hozta-e a hírt, esetleg kedvelt újságíró írta-e, alaposan tanulmányozzuk a leírtakat, a toríztásokra is érzékenyebben reagálunk. Ezzel szemben, ha kedvencünk valamilyen pozitív dolgot tesz, még egy kevésbé megbízható forrásnak is sokkal inkább elhisszük azt, kevésbé kritikusan állunk hozzá. (Kedves, Forrás: www.hszi.bme.hu/page/940/) A kognitív disszonancia sok esetben a hírek értelmezése során is jelen van. Mikor 1979-ben iráni fiatalok amerikaiakat ejtettek túszul, az amerikaiak számára az eset értelmetlen kegyetlenségnek tűnt, azonban az irániak úgy érezték, az amerikaiak kezdték, mivel az amerikai titkosszolgálat 1953-ban (tehát 23 évvel korábban) támogatott ez államcsínyt, amellyel Mohammed Moszadeket, az általuk megválasztott és demokratikusnak ítélt vezetőjüket helyéről elmozdították és a sahot tették meg az ország első emberévé. Tíz évvel később az irániak a sah és Amerika ellen egyaránt lázongani kezdtek, mivel előbbit összeharácsolt vagyona, utóbbit nyugatiasító hatása miatt egyre jobban meggyűlölték. 1963-ban a sah leverte Khomeini felkelését és száműzte a főpapot az

országból. Az ellenállás a sah kormányával szemben egyre erőteljesebb lett és a helyzeten nem javított, hogy az uralkodó a SAVAK nevet viselő titkosrendőrségét is bevetve törje le az ellenszegülők lázadását. Több kérdés is felmerül, hogyan fajult Amerika és az irániak viszonya odáig, hogy néhány fiatal túszejtésre vetemedjen. Mindkét fél képes volt azonban önmaga számára „megnyugtató” választ adni, miszerint a másik fél „kezdte”. Aronson és Tavis (2009) úgy véli, az öngazolás volt az a hajtóerő, mely mindkét fél esetében segített abban, hogy önmagát megnyugtassa, a másik fél volt a hibás, ugyanakkor mindkét fél a saját igazát érezte a valóságnak. (Aronson – Tavis, 2009, 168)

2018. márciusában egy, a Michigan Egyetemen történt kutatás rámutatott, hogy a hamis információk messzebbre jutnak el, és gyorsabban, mélyebben, szélesebb körben terjed el, mint az igazság, amely hatszor lassabban jut el a befogadókhöz. Az álhíreket tartalmazó posztokat 70%-os valószínűséggel fogják megosztani. (Czeglédi et al, 2020, 20) Mindezen tényezők állhatnak tehát amögött, hogy az álhíreket, rémhíreket, szóbeszédeket könnyebben terjesztik az emberek, mint a valós, hiteles forrásból származóakat. Körüllengi továbbá ezeket a „partizáninterpretációknak” kijáró hitelesség aurája. A bizonytalan valóság tartalommal bíró információk veszélyes helyzetekben könnyen terjednek, mivel e helyzetekben nő az információéhség, viszont igen sok a kétértelműség. (Krekó, 2021, 69)

1.10. Háborúk, tudósítások, hírek, kognitív disszonancia és álhírek a közelmúltból és a régmúltból

Amikor 2001. szeptember 11-e után George W. Bush bejelentette, hogy kereszties hadjáratot indít a terrorizmus ellen (mivel e metafora tetszett nekik) az amerikaiak szemében ideális szóhasználatnak tűnt, ám a muszlimok számára nem. Őket megriasztotta és egyúttal fel is dühítette Bush szóhasználata. Bennük ez az áldozattá válás identitását erősítette, mely mai napig életük része, ugyanis az 1095. évi kereszties hadjárat során keresztények foglalták el az ekkor muszlim irányítású Jeruzsálemet és legyilkoltak szinte mindenkit, akit ott találtak. Az áldozati identitás, kollektív traumatizáltság okán azonban a kollektív emlékezetben ez élénken él. A kereszties hadjáratok során több ezer zsidót is lemészároltak, ezért nevezi néhány zsidó történész ezt „első holokausztnak”. A nyugati világ azonban azt vallja, hogy bár sajnálatos, hogy a kereszties hadjáratokra sor került, de mint a háborúknak általában, megvolt a maguk haszna, mivel kulturális és kereskedelmi egységek jöttek létre a keresztény Nyugat és muzulmán Kelet között. Léteznek források, melyek szerint a keresztények e szent háborúk révén csupán önmagukat és érdekeiket védték, és e háborúk önvédelemből vállalt konfliktusok voltak. (Aronson – Tavis, 2009, 181) Hogy e háborúban

kik voltak az áldozatok? Az attól függ, hány évet, évtizedet vagy évszázadot veszünk figyelembe. (Mindeközben nem megfélelkezve, arról, hogy egyik fél sem „hazudik” tudatosan, tehát valamennyi saját identitását építi, saját igazát vallja.)

Több mint egy évszázaddal a keresztes háborúk előtt a tizedik század közepére a keresztény világ javarészét muzulmánok hódították meg, majd 1095-ben II. Orbán pápa a francia arisztokráciát a szent háborúra felszólította. Úgy vélte, a Jeruzsálem visszafoglalására indított „zarándoklat” arra is lehetőséget ad, hogy az európai városok kereskedelmi útvonalait kiterjesszék, továbbá egységesítheti a keleti és nyugati részre szakadt keresztény világot. Eközben a harcba indulókat arról is biztosította, muzulmánt ölni a keresztényi vezeklés cselekedete. Az első keresztes hadjárat sikere válaszlépésekre ösztönözte a muzulmánokat is, így a 12. század végére Szaladin muzulmán hadvezér visszafoglalta Jeruzsálemet és majd minden keresztesek által elfoglalt várost. Tehát a muzulmánok emlékezetében ma is élő keresztes hadjáratokat muzulmán hódítások előzték és követték. Tehát akkor ki is kezdte? (Aronson – Tavris, 2009, p. 182)

Hasonlóak egyébként az izraeli-arab konfliktusok eredeti indítékai is. 2006. július 12-én Hezbollah-aktivisták két izraeli tartalékos elraboltak, mire Izrael rakétákat lőtt ki a Hezbollah kezében lévő libanoni területekre, így okozva 7 polgári személy halálát. Arra vonatkozóan, hogy a háború mikor kezdődött, nincs megnyugtató válasz, hisz sem az, hogy 2006. július 12-én, sem hogy előtte, hét palesztin polgári személy megölésével sem előző év januárjában, mikor a Hamasz nyerte a palesztin választásokat, sem nem 1982-ben, mikor Izrael megtámadta Libanont, de még csak nem is 1979-ben, az iráni fundamentalista forradalommal és még csak nem is 1948-ban, Izrael állam megalapításával. Vagy talán mégis. Lehet ezek mind igazak valamely szemszögből és talán egyik sem. Bár a bajok forrását a szerzők szerint Timothy Galton Ash, aki e témáról írt, a 19-20. században elharapódzó antiszemitizmusban látja, mely az oroszországi pogromokat, A Dreyfus-pert és a holokausztot is magában foglalja. Úgy gondolja, a zsidóság radikális elutasíttósága miatt jöhetett létre a cionizmus, majd indult meg Palesztina irányába az emigráció és jött létre Izrael állam. Ash csupán 1-2 századdal előbbre, mások évezredekre visszamenően datálná a konfliktusok idejét. Mindazonáltal le kell szögezni, hogy bárki is ha megpróbálna felelni e kérdésre vagy bármely „ki kezdte?” típusú kérdésre, legyen az családi viszály vagy nemzetközi konfliktus, a nézetével nem összhangban álló véleményeket szűrni fogja és mindig azt fogja elkövetőnek és azt áldozatnak ítélni, akit kezdettől fogva e szerepben látott. Ezt is a kognitív disszonancia okozza. (Aronson – Tavris, 2009, p. 183)

A hírek tudatos vagy önkénytelen, fent bemutatott szociálpszichológiai folyamatokból adódó torzítása egyidős a tömegkommunikáció (és annak elődeinek) kezdetével. Ahogy megszületett az újság “őse” (az újságírói hivatás egyébként a politikusi pályánál előbb intézményesült) úgy kezdődik el a hamis hírek terjesztése elleni küzdelem, illetve a mindenkori politikai hatalom törekvése is az újság/média szabályozására. 1275-re datálható az első eset, mikor Angliában betiltották a hamis hírek közlését.

A XVI. században már a “rémhírterjesztés” tilalma is megjelent, mivel a papa róla és a püspökökről szóló kedvezőtlen hírek terjesztését kiátkozással sújtotta. (Zsolt, 2006, 11) Érdemes egyébként megjegyezni, hogy elterjedt történelmi vélemények szerint az ún. közvélemény már a középkorban is létezett, ahogyan annak formálása is, elsődlegesen az igazságszolgáltatás terén, ahol valakinek a “jó” és “rossz” híre döntő fontosságú lehetett egy-egy ítélet meghozatala során. Arról is esett szó, hogy a nép körében terjedő vélekedések veszélyesek mert “felforgató rémhírt” (rumeur) és elégedetlen morgolódást (murture) generálhatnak. (Novák, 2007. p. 14) A középkor utolsó két századában az ország különböző testületeinek, közösségeinek véleménye felértékelődni látszott, a közvéleményt tükröző naplók, krónikák, levelek egyfajta információéhséget is kialakítottak, mely egyértelműen a tájékoztatás, tájékoztatottság fontosságának felismerésére utal. (Novák, 2007, p. 64.) Emellett a mindig tökéletesen tájékozott király feladata volt, hogy a valós hírek terjesztésével “legyőzze az átkozott hazugságokat. (Novák, 2007, p. 65.) A hivatalos hírek egy része háborúkról szólt, hadi eseményeket gyakorlatilag “valós időben”, röviddel azok megtörténte után mutatott be, ezeket hivatalos hírlevelekben tették közzé a 14. századtól kezdődően. (Novák, 2007, p. 103) A 15. századi francia kormányzat nem büszkélkedhetett sok sikeres ostrommal és győztes csatával, A polgárháború hatalmi csatározásainak idején minden érintett fél támogatót próbált szerezni magának és a király valódi támogatójának szerepében tüntette fel magát, így olykor az uralkodó nevében nyilatkoztak. (Novák, 200, p. 109.) Akkortájt ez (talán) bevett gyakorlat lehetett és nem számított torzításnak vagy álhírek. A háborús helyzetek egyébként már a középkorban is az álhírek, rémhírek táptalajai voltak. A rémhír Novák (2007) definíciója szerint “olyan történet, melynek nincsenek biztos, igazolt valóságalapja, gyakran visszatérő motívumokból, témákból építkezik, nagyon gyorsan elterjed az informális csatornákon keresztül, továbbadói hisznek benne és azért terjesztik, hogy mások is a rémhír tartalmával összhangban tudjanak eljárni.” (Novák, 2007, p. 259) A bizonytalanság érzésének általánossá válás, nem megfelelő hivatalos kommunikáció és az információhiány egyaránt felelősek lehetnek, lehettek már ekkor is a dezinformációéért, kiegészítve a kognitív disszonancia elméletével: akkor

terjednek leginkább, mikor az emberek félnek egy konkrét veszélyhelyzettől, mely még nem következett be. Ilyenkor “ösztönösen” keresik az igazolást aggodalmaikra. Azokon a helyeken például, ahol kárt nem okozó földrengés volt, pár napon belül özönvíz érkezésről, várható végítéletéről kezdtek rémhíreket terjeszteni, míg a földrengés epicentrumában ez kevésbé volt jellemző. (Novák, 2007, p. 260)

Veszélyes, gyűlöletkeltő volt az az 1320-as évek elején Dél-Franciaországban terjedő álhír, mely szerint a leprások meg akarták mérgezni a kutak vizét, hogy mindenki hozzájuk hasonlóan megbetegedjen. Ezt muzulmán-és zsidógyűlölettel is kiegészítve olykor még azzal is “érveltek”, hogy e vallási közösségek is segítenek ebben a tervben. Hasonló analógiára épült a pestisjárvány idején zajló, egyértelműen antiszemita, a járványért a zsidóságot okoló álhír-hullám, ez a típusú álhír a teljes 14. Században élő maradt, csak az változott, épp mely csoportot tervezik kikiáltani bűnbaknak. (Novák, 2007, p. 260-261) Kijelenthető, hogy a rémhírek terjedésében minden esetben tetten érhető egy többé-kevésbé politikai indíttatású felhasználás, manipuláció, amely a bűnbakok kijelölését és az ellenük irányuló agresszió igazolását célozza. Emellett a társadalomban élő, lappangó aggodalmakat is segítenek formába önteni. Novák (2007) vizsgálatai azt mutatták, hogy az informális híráramlás egésze a rémhírekhez hasonlatos funkciót töltött be a 14. század Franciaországában. A hivatalos tájékoztatás ugyanis mindig szűrve, felsőbb érdekek figyelembe vételével zajlott oly módon, hogy jócskán maradtak megválaszolatlan kérdések, így az emberek találgatni kezdtek. (Novák, 2007, p. 277)

A hír és a pletyka a 16. században látszólag elkülönült egymástól. Előbbi jellemzően írásban, utóbbi szóban terjedt, azonban azt, hogy hihetnek-e a hallottakban, olvasottakban rendszerint a forrás mibenléte is befolyásolta. A hivatalos forrás így tehát akár a közvéleményt félre is vezethette könnyedén, azonban olyan is előfordult, hogy egy pletykát cáfolat ért, ám mégis tovább terjedt, “nem zörög a haraszt...” érveléssel. Emellett a csodákról, boszorkányságról szóló álhíreket is ekkortájt hitelesnek tekintették, ahogyan a tekintélyszemélyek által elmondottakhoz sem fért kétség már ekkortájt sem. (Slíz, 2004, 88-89) Történelmi események értékelése a történetíró szimpátiájától is függ. Szamosközy és Baranyai Decsi például Báthory Zsigmondról írt, ám míg utóbbi dicsóította, utóbbi ellenségesen írt ról. Előbbi azon eseményeket válogatta, melyek jó fényt vetnek az uralkodóra, utóbbi pont ellenkezőjét. Erre ékes példa az 1594-es kivégzések leírása. Szamosközy többször kitér az áldozatok ártatlanságára, míg Baranyai Decsi az elfogottak gondoszságát említi és hosszan fejtegeti a jólelkű fejedelem bánatát: országáért érzett felelősséget és bár neki fáj legjobban, nem tehetett mást. (Slíz, 2004, 99-100) A rokon-és

ellenszenv mellett figyelembe kell vennünk az időtényezőt is: Baranyai Decsi akkor írta munkáját, mikor Báthory még fejedelmi székében ült, Szamosközy azonban már Bocskai megbízására dolgozott, tehát míg előbbi benne élt a megírt eseményekben, utóbbi a saját jelenéből már lesújtónak ítélte. (Slíz, 2004, p. 100)

2. A hír, mint a manipuláció eszköze

Napjaink átlag “hírfogyasztójának” talán nehéz is lehet belegondolnia, mi volt az internet, televízió, rádió, sőt újságok megjelenése előtt. Már az írásbeliség kialakulásakor megjelentek kőbe véset feliratok, papirusztekercsekre írt szövegek, melyek javarésze éppen hadjáratokról szólt, de természetesen helyet kaptak közöttük nagyobb építkezések, földműveléssel kapcsolatos események, folyóáradások. Úgy fogalmazhatnánk, az ókorban ezen eseményeknek volt “hírértéke”. Kenyeres (2014) egy olyan ókori egyiptomi csatáról szóló idézetet tesz közzé, melyben az uralkodó látszólag könnyed győzelmet aratott ellenfeleivel szemben a kadesi csatában, ám a valóság egészen mást mutat. Történészek szerint egyik fél sem tudott döntő győzelmet aratni, ugyanis Muwattalli hettita király bekerítette II. Ramszesz fáraót, aki nagy nehézségek árán tudta magát átvágni a gyűrűn. Ennek ellenére a korabeli beszámolók győztes csataként számoltak be erről. (Kenyeres, 2014, 23) Ez tehát a korabeli manipuláció első példája, na, de hogyan néz ki mindez napjainkban?

Világszerte több millióan vagy többmilliárdan figyelik akár napi rendszerességgel is a híreket, talán nem is tudva, mi a “hír”.

Hír mindig valamilyen eseményről, társadalmat érintő kérdéstről informál minket.

A hírek származhatnak primer forrásokból (pl. sajtótájékoztatók vagy épp riporterek, szerkesztőségi tagok és egyéb munkatársak által hozott témák.). Szekunder hírforrásokból is származhatnak, mely alatt a korábban rádióban vagy más médiumban hallottat, olvasottat gyűjti anyagként és az innen szerzett információkból összeállított hírt közvetíti az adott médium. Léteznek azonban olyan időszakok, amikor igen kevés a téma és ez a szerkesztők számára kihívást jelent. Ilyenkor a “puha” hírek, a “jolly jokerek” jönnek, mint pl. környezettel kapcsolatos hírek vagy épp közelgő ünnepek, mert a “hírgyár” nem állhat le. (Kenyeres, 2014, 51-53)

Ma a manipuláció – ahogy a hírek kommunikációja is – döntően a szerkesztők kezében van. Ilyen módszer lehet többek között a “démonizálás” különféle médiatrükkökkel, tudatosan összeválogatott, összevágott riportokkal a külföldi közvélemény előtt egy

országot teljesen befeketítenek. Nem kell mást tenni ehhez, elegendő állítólagos veszélyeket sorolni népről, országról. Létező jelenségekről beszélnek, tehát “hazugságnak” sem mondhatók, ugyanakkor lehetséges, hogy ezek más országokban is jelen vannak, de a médiában nem híresülnek el ezekről. Ilyen lehet, mikor hadiesemények szemtanúi számolnak be eseményekről és a másik féltől nem hallunk információkat. (Kenyeres, 2014, 95) Szintén manipulációs technikaként utal arra a jelenségre, mikor a megkérdezett elemzést, spekulációt ismertet, melyre más interjúalanyok is reagálnak. Így tehát a spekulációt, elemzést hírként tekinti a “hírfogyasztó”. (Kenyeres, 2014, p. 99) Ehhez hasonló lehet az is, mikor előre jeleznek egy negatív vagy pozitív eseményt, ám ez esetben mindenképpen lényeges szaktekintélyt kérdeznek meg. Így, ha mégsem teljesül a spekuláció, feltételezés, úgy a riporter később mondhatja, hogy “de a szakértő mondta ezt”. (Kenyeres, 2014, p. 112)

További lényeges manipulációs technikaként említi még különféle adatok tudatos, oly módon történő összeválogatását, hogy az a hírszerkesztőt igazolja. (Kenyeres, 2014, 114) Gyakori manipulációs technika lehet továbbá bizonyos kisajátított és terjesztett szavak, képek vagy hangok használata, mely során egy szót, kifejezést, képet vagy hangot lényegesen tágabb körben alkalmaznak, mint amennyi esetre, jelenségre valójában vonatkozik. Ilyen pl. a „terrorista” vagy „szélsőséges” kifejezés vagy egy-egy szlogen, mely kulturális többletjelentéssel bír. (Aczél, 2012, 89) Ilyen lehet továbbá a hamis beállítás, montázs (Aczél, 2012, 89) vagy éppen az adás váratlan megszakítása. Aczél ezt Antall József miniszterelnök halálának bejelentése kapcsán utal erre és a gyermekekre, aki a Kacsamesék folytatását hiába várták. (Aczél, 2012, 89-90) Manipulatív lehet továbbá a metafora, mely elsődlegesen a(z audio)vizuális médián keresztül fejtheti ki hatását és ha az, amire vonatkozik ismert a befogadók előtt és ha kevésbé hiteles közlőtől származnak. (Aczél, 2012, 90) Gyakori módszer lehet még a kontraszt (egymás mellé helyezzük a két oldalt és az ellentéteket hangsúlyozzuk), egyikük jó, másikuk a rossz, szimpatikus és ellenszenves. További manipulációra adhat lehetőséget egy-egy kérdés feltétele: „Tényleg [...] Vagy Önnek kétségei vannak?” (Aczél, 2012, 90)

Mint láthattuk, apró trükkök is elegendők lehetnek a néző álláspontjának formálásához, amennyiben az információt a televízióban vagy interneten látja, de akár írásos formában is “megállhatják helyüket” e trükkök, még összeesküvés-elméletre vagy szándékos álhírgyártásra sincs szükség.

A médiát egyébként egyértelműen manipulatívnak vagy meggyőzőnek tekinteni afféle kevésbé stimuláló közhely, ugyanis a média intenzitása, folyamatossága, de még az új média

interaktivitása esetén is elmondható, hogy bár közvetve is és közvetlenül is gyakorolnak hatásokat, ezekről nem jelenthetjük ki, hogy kizárólagosak lennének, igazolni csak részben lehet ezeket, továbbá nehéznek bizonyul a kutathatóságuk. – mutat rá Aczél Petra. (Aczél, 2012, 80)

3. A magyar hírportálok bemutatása

Az internetes újságok jelentik napjaink egyik legérdekesebb kutatási területét, fogalmazta meg Szabó Gabriella már 2008-ban. Az internetes médiumok kialakulásában három jellegzetes irányt vélt felfedezni. Az egyik lehetséges út, hogy a főáramú média képviselői fedezik fel az internet adta lehetőségeket és szervezik meg saját online kiadásukat. A másik a egy-egy internetes keresőprogramhoz. (pl. Startlap) kapcsolódó irányt jelenti, végül léteznek olyan online újságok is, melyek a hagyományos médiumoktól függetlenül vagy éppen azok ellentétpólusaként jöttek létre. Médiakritikus, de legalábbis olykor alternatív hangnemű stílusban írnak, céljuk, hogy egyedivé váljanak.

Külföldön ez a folyamat már a 20. század vége felé elkezdődött, (pl. 1992 Chicago Online), hazánkban azonban viszonylag később. Az 1995-ös Internettót tekinthetjük a hazai internetes újságok előfutárának. A szerkesztők kezdetektől törekedtek az önálló tartalom és egyedi hangnem megteremtésére, nyitottak voltak az internetezők véleményére, igyekeztek ötvözni a médiumtípusokat. Hírnevét a fórumok és az olvasói kérdéseket integráló interjúsorozatok alapozták meg. 1997-ben Horn Gyula akkori miniszterelnökkel készített interjú annyi embert érdekelt, hogy az újság szervere lefagyott. 1998-ban már napi 8000 fő kattintott oldalaira. 1999-ben a többség a ma is működő Indexhez igazolt, mely az Internetto sorsára is jelentősen kihatott: megszűnt, ám a domain ma is az Index tulajdonában van, cikkei archiválva megtalálhatóak. Szellemi örökségének tekintjük ma az Indexet, melyet 1999-ben alapított Nyíró András és Uj Péter, akik az Internettóból váltak ki. Az “internettós szellemiség” és a piac farkastörvényei közti ellentmondások kihatottak az Index működésére, melyre professzionális lapszerkesztéssel és egyedi hangvétellel válaszolt, továbbá levelezőrendszert és fórum továbbra is helyt kapott, ám újítként blogok, fénykép- és videómegosztó, valamint telefon-szolgáltatás is elérhető lett.

Talán az Internettó akkori sikerein felbuzdulva 1997-ben az akkori távközlő cég, a Magyar Távközlési Rt. Megbízásából elindul az új, kizárólag internetes kiadással rendelkező újság, az Origo hírportál kidolgozása. Emellé freemail nevű levelező rendszert és Altavizsla nevű keresőprogramot is alkottak. Később zeneáruház, szoftverletöltések, majd 2006-tól kezdődően blogok és videómegosztó is elérhetővé vált. Később a Telecom Csoport vette át

az irányítását. A két nagy hírportál működése már 2008-ban is jelentősen eltért (Szabó, 2008, 58-61) Azóta mindkét portál esetében történtek fenntartóváltások. A Telex indulásától kezdve Kárpáti Márton, a Van Másik alapító tulajdonosa birtokában volt, azonban ezévből a Telex dolgozói is részvényekhez jutottak, Zrt.-vé vált. 75%-a a részvényeknek dolgozói kézben van, melyből csak Munk Veronika alapító főszerkesztő kap a többiekénél nagyobb hányadot. A többi 25% Dull Szabolcs főszerkesztő, Kárpáti Márton üzletfejlesztési és stratégiai igazgató, Kárpáti András informatikai igazgató, és Pusztay András értékesítési és stratégiai igazgató között oszlik majd el. (Szalay, 2022. 06.13) Dull Szabolcs korábban az Index főszerkesztője volt. (nepszava.hu., 2021.01.25)

4. Az orosz-ukrán háború és az annak nyomán szerkesztett hírek előzményei

Az aktuális események bemutatása előtt érdemes egy fejezet erejéig bemutatni a jelen eseményekhez vezető hosszú út néhány főbb mérföldkövét, hisz mindez talán segíthet megérteni mind a jellegzetes szerkezetű és tartalmú híreket, mind azt, hogyan jutott el Oroszország odáig, hogy megtámadja Ukrajnát. Hisz attól függetlenül, hogy a folyamatot a hírekben egyértelmű összefüggéseiben, napra készen hazánkban nem vagy alig tárgyalták, nem “egyik napról a másikra történt. E kontextus a következő kérdéseket veti fel: Hogyan is illeszkedik a kognitív disszonancia kérdéséhez, hírek alakításához e háború bemutatásának folyamata? A válasz a két ország történelmében, eddigi előzmények bemutatásában rejlik. A kognitív disszonancia már Aronson és Tavis által is felvetett kérdése (“ki kezdte?”), ugyanis itt is megjelenik. Nem csupán az ellenségképgyártás, torzítások kapcsán, hanem egyfajta “tyúk és a tojás elsőbbségének kérdése” értelmében, ahogy az a palesztin-izraeli konfliktus kapcsán is bemutatásra került, Mikor is kezdődött az orosz-ukrán konfliktus? 2022 február 24-én? 1991-ben? Esetleg 2014-ben, a Krím bekebelezésekor? A “narancsos forradalom” idején? Jucsenko elnökké válásakor? Esetleg a jelenlegi elnök, Volodimir Zelenszkij megválasztásakor? Válasz nincs, az érv azonban valamennyi esetben azonos: az oroszok szerint az ukránok “kezdték”. Mindezek ellenére vázolólok Ukrajna történetének (és Oroszországgal való kapcsolatának) azon eseményeit, melyek alapot adhattak, előjelet szolgáltathattak az események bekövetkeztére. A lista ennél lényegesen hosszabb, akár egy önálló dolgozat tárgyát is képezhetné.

Területének földrajza évszázadokon át alakította Ukrajna sorsát. Délnyugati határát a Kárpátok hegyvonulata jelölte ki, míg az északnyugati erős-mezős részek és a Keleti sztyeppés vidék nem jelentett akadályt támadó csapatok számára. Ukrajna összes nagyvárosa a Kelet-európai síkságon fekszik. A természetes határok hiánya miatt nem

sikerült az ukránoknak a 20. század végéig szuverén ukrán államot létrehozniuk. Az ukrán nyelv a középkor vége felé alakult ki, a lengyelrel és az oroszral állt rokonságban. Mint más európai nemzetállamok esetében, Ukrajnában is a 18-19. század során vált markánsabbá az ukrán nemzetiségi identitástudat. Ukrajna gyarmat volt, mely más szárazföldi birodalmak részét képezte. Neve “határvidéket” jelent és a 18. és 20. század között orosz fennhatóság alatt állt. Ezt megelőzően Lengyelországhoz, azaz a Lengyel-Litván Unióhoz tartozott, mely a Litván Nagyhercegségtől örökölte meg 1569-ben. (Applebaum, 2020, 27-28) Évszázadokon át csatáztak birodalmak Ukrajnáért és olyan is előfordult, hogy mindkét oldalon ukrán ajkú katonák harcoltak.

1621-ben a későbbi Hotin nevű ukrán város ellenőrzéséért lengyel huszások hadakoztak a török janicsárokkal. 1914-ben az orosz cár csapatai az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregével harcolt Galíciában. 1941 és 1945 között Sztálin és Hitler Kijevben, Lvovban, Odesszában és Szevasztopolban harcolt. Az ukrán területek ellenőrzéséért folytatott harcnak mindig volt intellektuális vonulata is, ugyanis történészek, újságírók, írók, költők, egyéb értelmiségiek vitáztak Ukrajna kiterjedéséről és az ukránok természetéről, mióta a nemzet és nacionalizmus mibenléte kapcsán elkezdődött az eszmecsere. A lengyelek mindig is elismerték, hogy nyelvi és kulturális szempontból különböznek tőlük az ukránok, azonban az oroszok gyakran “Dél-Oroszországnak” vagy “Kis-Oroszországnak” nevezték. (Applebaum, 2020, 28-29) Ugyanakkor Applebaum úgy véli, nem csupán az oroszok, a lengyelek is igyekeztek az ukrán, mint önálló nemzet létezését tagadni. Az oroszok az orosz nyelv dialektusának titulálták az ukrán nyelvet. (Applebaum, 2020, p. 29) Mikor mind az orosz (1917-ben), mind az osztrák-magyar birodalom (1918-ban) összeomlott sok ukrán vélte úgy, képesek lesznek államot alapítani, ám e reményük meghiúsult, véres harcok árán 1919-től 1939-ig Lengyelország részévé vált. (Applebaum, 2020. p. 36) 1932-ben kétségbeesett, állásukat és életüket féltő tisztviselők gabonabegyűjtésbe kezdtek, a teljes egykori Szovjetunió területén, mely Ukrajnában szinte fanatikus méreteket öltött. Még a legszegényebb parasztokat is otthonaikból kiráncigálták és ingóságaiktól megfosztották. (Applebaum, 2020. p. 200)

1932 tavaszán az ukránok helyzetére kezdték az “éhínség” kifejezést használni, majd 1932 végén egyértelművé vált, általános éhínség közeleg az ukránok számára. (Applebaum, 2020. p. 203, 245) A drasztikus éhezés állítólagosan odáig vezetett, hogy az ukrán szülők akár kannibalizmusra is vetemedtek és saját gyermekeiket ették meg. Ez természetesen erősítette a róluk kialakított negatív képet, miszerint bűnözők, kannibálok, alacsonyabb rendűek. (Applebaum, 2020. p. 299) Az ukrajnai éhínséget követően az ukránok számára ez

tabutémává vált. Nyilvánosan gyászolni sem mertek. (Applebaum, 2020. p. 359) Az éhínséggel kapcsolatos történetek végül szájhagyomány útján kezdtek terjedni, függetlenül attól, hogy a Szovjetunió (Oroszország, ekkor még Sztálin) mindent tagadott. 1933 és 1980 között teljes volt a hallgatás, egy kivétellel. 1941. június 22-én Hitler elfoglalta. Eleinte azt hitték, a német megszállás alatt jobb élet jön, ám tévedtek. Elkezdődött a holokauszt itt is és zsidó illetve nem zsidó ukránok tömegeit ölték le a nácik, ugyanis “Untermensch” (alsóbbrendű ember) kategóriába sorolták őket. (Applebaum, 2020. 361-362)

A második világháború után a Szovjetunió bírálói, így az ukránok is automatikusan “nácik” lettek. (Applebaum, 2020. p. 368) A holodomor (éhség) genocídiummá minősítésének nehézsége nem akadályozta a későbbi ukrán kormányokat a próbálkozásban. Az első kísérlet a 2004-es “narancsos forradalmat” követte, mely Viktor Juscsenko elnök megválasztásához vezetett (Applebaum, 2020. p. 389) A 2000-es évek elején, mivel Moszkva, az egykori Szovjetunió központja az orosz főváros lett, “Oroszországot” kezdték az ukránok – Juscsenko vezetésével – hibáztatni az őket ért traumáért. Juscsenko kampányát Oroszország elleni támadásként értelmezték. Juscsenko gyakran beszélt e témáról, a megemlékezések mikéntjét alaposan mérlegelve, szemben utódjával, Viktor Janukoviccsal, aki ellenkező politikába kezdett. Bár tragédiaként tekintett rá és “holodomorként” (mesterségesen generált éhínségként) említette, de a “genocídium” szót nem használta. Ezért a “genocídium tagadásáért” polgárok bíróság elé akarták citálni. (Applebaum, 2020. p. 393)

2013-ban végül, mikor Janukovics mindezek után azt is bejelentette, hogy nem írja alá az EU-val a társulási szerződést, Ukrajna-szerte tiltakozások kezdődtek, melyek közül a Majdan téri összecsapásokat érdemes kiemelni, mivel ezt követően menekült Oroszországba. Ekkor kezdték terjeszteni azt a nézetet, melyet ma is gyakran alkalmaz Putyin, hogy Ukrajnában nacionalisták élnek és népiirtásra készülnek (akkor éppen az ott élő oroszokat nevezték célpontnak, így Oroszország az áldozati szerepet kezdte felvenni). Ebben a formában e hír nem volt igaz. Bár a nacionalizmus valóban fellángolt a majdani incidensek kapcsán, ám a krími oroszjék lakosság elleni támadásra nem volt bizonyíték, ennek ellenére ezzel érvelt Oroszország már ekkor is az Ukrajnával szembeni aktív fellépés kapcsán és nem reguláris hadtestekhez tartozó, felségjelzés nélküli katonák jelentek meg a Krímben, akikről az volt az orosz narratíva, hogy nem orosz katonák. Akik fogságba estek, többen azt állították, hogy szabadságon vannak vagy éppen eltévedtek ám közösségimédia-posztjaik révén egyértelművé vált, hogy miért tartózkodnak arrafelé.

Később a Krímben népszavazást tartottak: vagy Oroszország részévé válnak, vagy a “náci” ukrán vezetés fennhatósága alatt maradnak, ezt a hatáskeltés kedvéért egy propaganda

plakát horogkereszttel illusztrálva igyekezett hangsúlyozni. A dezinformációs kampány, mint ismeretes végül államhatárokat rajzolt át: Oroszországhoz került a Krím. (Krekó, 2021, 205-206) Mindazonáltal a mindenkori orosz vezetés (nem csupán Putyin) továbbra is sajátjának tekintette az egykori Szovjetunióhoz tartozó területeket, mindenekelőtt Fehéroroszországot és Ukrajnát. (Arday, 2016, p. 396) Az álhírek ez időtájt is jelen voltak, a Sputnik News, egy orosz kormányzati propagandaoldal megjelentetett egy angol nyelvű cikket, mely a “Holodomor hoax” címet viselte és “kíméletlen szovjetellenes propagandának nevezte” és idézte Douglas Tottle hiteltelenné vált könyvét, melyben az éhínséggel foglalkozó történések, az ukrán “nácik” és nyugati szovjetellenes erők állnak kapcsolatban egymással. Az ukránok elleni “náci” megnevezés tehát újra meg újra felütötte a fejét. Ez 2016-ban teljes tagadásba fulladt: a holodomort csak az ukrán “nácik” találták ki. (Applebaum, 2020. p. 394) Krekó a háborút megelőző évben azt írta, nem ért véget a dezinformációs kampány, az orosz-ukrán kapcsolatot továbbra is ez jellemzi, kiemel azonban egy Magyarországot is érintő esetet, melyben azt kommunikálták 2014-ben, hogy Magyarország titokban tankokat szállít Ukrajnába. Ezt “fényképpel” is alátámasztották, melynek eredetét azonban nem igazolták semmilyen módon. (Krekó, 2021, p. 207) A Kreml már a 2013. végi ukrajnai tüntetéseket is igyekezett szélsőjobboldali provokációként beállítani, továbbá azt állította, hogy a CIA (esetleg az EU) szervezte, tudatosan, Putyin elmozdítása érdekében. A magyar közmédia ekkor “terroristának” nevezte a Janukovics ellen tüntetőket. (Krekó, 2021, 219) Janukovics és Putyin kapcsolata 2004-ra vezethető vissza. Már ekkor tudta: Ukrajna elnökévé teszi. Az első majdani lázongásokat, az ún. “narancsos forradalmat” követően, másfél éven belül megnyerte a választásokat, miniszterelnök lett, 2009-ben pedig elnök. 2013-ban Janukovics az Európai Unióval társulási egyezményt kívánt aláírni. Ezt Medvecsuk, Putyin bizalmasa ellenezte. Mindenki amellet érvelt ekkortájt, hogy “Ukrajna európai ország”, ám Medvecsuk azt állította, Ukrajna jövője csak Oroszországgal együtt képzelhető el. Ennek érdekében az “Ukrán választás” nevű oroszbarát mozgalmat megalapította, melynek plakátjai országszerte láthatóak voltak, azonban Putyin nem áltatta magát Medvecsuk sikerével. Igyekezett meggyőzni Janukovicsot, hogy “az ősi pravoszláv-szláv szellemi irányultságuk, alapelveik és tradícióik megerősítése” mellett álljanak ki, ne az európai tisztségviselők által “rájuk kényszerített” értékek mellett. (Zigar, 2016, 425-427) Igyekezett az elállásért nyomást gyakorolni Ukrajnára, majd sikerrel járt, Janukovics elállt a csatlakozástól. (Zigar, 2016, 427-430) Ugyanakkor az orosz-ukrán konfliktus biztosan nem csupán Janukovics távozásának körülményei miatt robbant ki, hisz már 2008-ban kijelentette Putyin, hogy

Ukrajna egy esetleges NATO-tagsággal azt kockáztatná, hogy a Krím és Keleti területei nélkül marad. (Zigar, 2016, 456) Mint láthattuk, erre sem volt szükség. Az oroszok esetében egyfajta nemzetállamiság, nosztalgia, szovjet birodalmi múlt emléke szükségeltetett. A Krím története még Nagy Katalin cárnő idejére nyúlik vissza, 1783-ban vált Oroszország részévé. (Zigar, 2016, 463) 1954-ben az akkori szovjet vezetés a Krím átadásáról döntést hozott, így Oroszországtól Ukrajnához került, majd 2014-ben a Krím visszaszerzésére indított hadművelet után azt állította Putyin, ez Hruscsov személyes döntése volt, holott Hruscsov egymaga nem rendelkezett akkora hatalommal akkoriban, hogy ő maga meghozzon ekkora döntést. (Zigar, 2016, 465) 2014-ben Porosenko elnök vezetésével Ukrajna Donyeck és Luhanszk megyéknek széles körű autonómiát ígért, és második hivatalos nyelvvé válhatott az orosz. Arday (2016) szerint ez már megelőzhette volna a korábbi konfliktust is. (Arday, 2016, 400-401) Porosenko három célt vázolt fel beiktatása után: Az egységes Ukrajna megóvását, beleértve a Keleti országrészek stabilizálását, szorosabb kapcsolat kialakítását a Nyugattal, valamint a Krím visszaszerzését. Az utóbbit diplomáciai és nem fegyveres úton szerette volna elérni. (Sakwa, 2016, p. 261) Elmondható azonban, mindezek ellenére, hogy 1991-ben, az 1917-től épült szovjet állam összeomlását követően Ukrajna Oroszország után a második legnagyobb kiterjedésű európai orszaggá vált. A 20. század végén Ukrajna egyszerre tragikus, egyszerre sikeres időszakot tudhatott magáénak és úgy tűnt, végre az állam határai tisztázódhatnak. (Fedinec – Halász – Tóth, 2016, p. 17)

Mindazonáltal már 1991-ben is több orosz politikus megkérdőjelezte az ukrán nemzet létezését. Az ukrán külpolitika így a köztársaság függetlenségének megerősítésére törekedett elsődlegesen. 1991-1992-ben a FÁK első ülésén Ukrajna az egységes FÁK állampolgárság, kollektív bizonságról szóló szerződés és parlamentközi közgyűlések létrehozása ellen szólat fel. Az orosz-ukrán kapcsolat elmérgesedéséhez azonban nem ez, hanem elsődlegesen a Krímmel kapcsolatos viták járultak hozzá. (Törvényes alapon bírja-e Ukrajna e területet, melyet Hruscsov adott át az USZSZK-nak a két nép közti barátság jeleként.) (Jekelcsik, 2014, 241-242) Mint azt láthattuk, a Krím Oroszországhoz került. Orosz részről Jelcint követően mindvégig Putyin képviselte a már Sztálin óta ismert orosz narratívát, miszerint nem önálló nép az ukrán, továbbá “nácik”, mely érvelés hatásosnak bizonyult a Krím megszállásakor is. Zelenszkij elnöksége alatt, illetve a háború megkezdése előtt Putyin így nyilatkozott: “...demilitarizálást és nácitlanítást készülünk végrehajtani Ukrajnában. [...] 2014-ben Oroszország kötelességének tartotta, hogy megvédje a Krím és Szevaszopol lakosságát azoktól, akiket ti magatok is úgy neveztek, hogy “a nácik”. [...]” (Gallagher,

2022, 72) Természetesen Zelenszkij elnök ekkor áttételesen saját etnikai hovatartozását megemlítette, mivel a “náci” egy zsidó ember esetében aligha lehet találó érvelés. (Gallagher, 2022, 74) Egy hosszas, konfliktusokkal teli időszakot követően tehát a háború elkezdődött.

4.1 Hírszerkesztési folyamatok, (ál)hírek az orosz-ukrán háború kapcsán.

Nehéz megítélni, mi minősül mindezek fényében hírnek, mi az álhír mi az, ami kisebb “kozmetikázáson” átesett féligazság, vagy olyasfajta információ, melyet a beszámoló fél valóban saját “igazságának” ítél, esetlegesen olyasminek, mely a saját történelmi narratíváját erősíti. Több esetben mindkét fél a maga igazát vallja és teljességgel más szemszögből mutatják be ugyanazon eseményt. Már maga a háború, annak megítélését, megindítását és létét is ellentmondások övezték. Ennek hátterében egyfelől a kognitív disszonancia redukciója, másfelől az áldozati identitás állhat, továbbá történelmi szerepvállalások, melyek a két fél esetében különböznek. Míg az oroszok egyfajta nagyhatalmi státusz emlékét idézve, a letűnt Szovjetunió időszakát aranykornak beállítva élik meg az eseményeket, addig az ukránok az áldozati szerepben, egy folyamatosan függetlenségéért küzdő ország szerepében ítélik meg a hírek valóságtartalmát. Ez az eltérő szemszög mindvégig meghatározza a híradásokat. Megfigyelhető továbbá egy tendencia, nevezetesen, hogy a Telex és(/vagy az Index, esetlegesen a 444.hu is illetve) az Origo (és a mandiner.hu) gyakorlatilag egymással szembe helyezkedve mutatja be ugyanazon eseményt. Előbbi jellemzően ukrán és nyugati utóbbi elsődlegesen orosz forrásokra hivatkozva, illetve nyugati forrást abban az esetben bemutatva, ha az az orosz narratívát erősíti. Így tehát lehetőségünk nyílik arra, hogy mindkét oldal szemszögét megismerhessük és próbáljuk átlátni a hírek, féligazságok és álhírek közt, hol tart most az orosz-ukrán konfliktus, (mely háború vagy válság, vagy “különleges hadművelet” nevet egyaránt viselhet, ennek okán utaltam rá a “konfliktus” kifejezéssel).

Közvetlen a harcokat megelőzően még maga Zelenszkij kisebbítette illetve tagadta a lehetséges invázió bekövetkeztének veszélyét még akkor is, mikor az orosz hadsereg immár 100.000 embert vont össze a két országot elválasztó 2000 km hosszú határszakaszon. Mikor amerikai kollégája felhívta, az ukrán elnök pánikkeltésnek nevezte, hogy a háború rémével riogatják. (Gallagher, 2022, p. 214) Az újságírók mindezt a valóság tagadásának tekintették, így teljességgel értetlenül álltak előtte. Az elnök az ország rekordszintű GDP-jéről beszélt, majd leszögezte, további 6.5 milliárddal növekedett 2021-ben az újabb beruházásoknak köszönhetően, azonban mióta a médiakampány elkezdődött, 12.5 milliárdnyi tőke kivonása

történt meg Ukrajnából. A pénznemet nem nevezte meg és valószínűtlennek hatott mondandója. (Gallagher, 2022, 215) A hírek és “riogatások” ekkoriban még február 16-át emlegették, mint a háború kezdetét. (Gallagher, 2022, 216-217) Február 24-én Ukrajnát – békefelhívása ellenére – ténylegesen megszállták az egész világ szeme láttára, mely valós időben követhette az eseményeket. (Gallagher, 2022, 224) A harcokat megelőzően azonban nem csupán az ukrán elnök igyekezett alaptalanul megnyugtatni népét, hisz maga Putyin is azt állította, a hadgyakorlat védelmi jellegű, legalábbis a Telex.hu február 18-i híre még így szólt. (Telex.hu, 2022. február 18)

A harc megkezdéséről az Origo a Roszija-1 hírcsatorna kommunikációját a következőképp mutatja be:

“Az ukrán fegyveres erőket és a szakadárokat elválasztó vonalnál február 17-től vált súlyosabbá a helyzet. A donyecki és a luhanszki "népköztársaságok" az utóbbi hónapok legintenzívebb ukrán ágyúzásáról számoltak be ezen az éjszakán. [...]a támadásban számos polgári infrastrukturális létesítmény megrongálódott, de voltak polgári áldozatok is.” A honlap ezt is hozzátette “Oroszország elismerte a szakadár köztársaságok függetlenségét és tűzérségi támogatást nyújt a kelet-ukrajnai szeparatista erőknek a harci műveletekben - derül ki abból a nyilatkozatból, amelyet Leonyid Paszicsnik, az önhatalmúlag kikiáltott "luhanszki népköztársaság" vezetője adott pénteken a Roszija-1 orosz tévécsatornának. Elmondta, hogy a nehézségek ellenére a népi milícia egységei haladnak előre, "felszabadítva a luhanszki régiót". (origo.hu, 2022.02.26.) Az Origón tehát olvashatjuk az orosz nézőpontját a harc megindítása kapcsán, miszerint céljuk az érintett területek “felszabadítása”. (Hasonlatos a dolgozat elején bemutatott amerikai narratívához a vietnámi háború kapcsán.)

A harcok kezdetén zajlott történet állítólagosan, hogy orosz katonák megérkeztek a Kígyó-szigetre, ahol tizenhárom határőr fogadta őket, akik miután az oroszok fegyverletételre, megadásra szólították fel őket, “kitérő választ adtak. Ekkor az oroszok valamennyiüket lemészárolták. (Lovas, 2022.02.25) Az Origo ennek kapcsán nem jelentetett meg cikket, azonban a Telex későbbi információi szerint elképzelhető, hogy a “posztumuszt kitüntetett” határőrök élnek és az orosz média szerint Szevasztopolba vitték őket. Az ukrán határőrség és védelmi szerveik próbálták őket azonosítani, reménykedve abban, hogy tényleg élnek és nem orosz propagandafogás áll a háttérben. (Rovó, 2022.02.27.)

A Kígyó-sziget későbbi visszafoglalási kísérletéről viszont az Origo úgy nyilatkozik (a Mandiner cikkét átvéve), hogy minden ott tartózkodó orosz katonát lemészároltak, ugyanakkor lehetséges, hogy a parancsnokság tudott a készülő támadásról, azonban arról is

érkeztek hírek, hogy már régebb óta számíthatnak rá, bár az Origo (feltehetően orosz források nyomán) azt feltételezi, ez csupán ukrán dezinformáció. (Origo.hu, 2022.05.04.)

Ugyanerről az eseményről az Index írt, úgy kommunikálva, hogy minden orosz katona meghalt, aki ott tartózkodott, holott a parancsnokság tudta, hogy támadni fognak az ukránok és ennek ellenére semmilyen intézkedés nem történt. Ugyanebben a cikkben olvasható, hogy a Kígyó-sziget megszállásakor hősként ünnepeelt határőrök élnek és azóta fogolycsere keretében már haza is térhettek. (Mészáros, 2022.05.04.)

Bár a katonák életben maradtak, a támadó orosz hadihajó sorsa is állítólagosan megpecsételődött. Ukrán állítások szerint Neptun-rakétákkal mértek rá csapást, ám az oroszok szerint a hajón tárolt lőszer robbant fel véletlenül. (Szalma Baksi, 2022.04.14.)

A szigetről az orosz katonák kivonulását a Telex ukrán sikerként mutatja be és felveti, hogy megjelentek olyan dezinformációs orosz narratívák, melyek szerint Oroszország ezt így akarta vagy hogy ezzel csupán az ukránokat provokálják, ám ukrán források szerint Oroszország nem volt képes megtartani a szigetet. (Körömi, 2022.07.01.)

A Telex kiszűrte, hogy az orosz-ukrán háború 11. napján elkezdett terjedni Facebookon egy 2021-ben írott cikkük, melyben arról írnak, hogy Ukrajna megfosztja minden tisztségétől a kettős állampolgárságú kárpátaljai magyarokat. amely arról szól, hogy Ukrajna minden tisztségtől megfosztja a kettős állampolgárságú kárpátaljai magyarokat. A hír terjedésének a konfliktus kedvezett. E hír valós, ám alkalmas lehet gyűlöletkeltésre.

A rendelet alapján írott törvény végül fel lett puhítva, és immár csak azt tartalmazza, hogy az ukrán mellett van-e más állampolgársága is a különböző állami tisztségeket betöltő személyeknek. (Koroknai, 2022.03.06) A tény napirenden tartása okot szolgálhatott arra, hogy ne feledkezzünk meg arról: az ukránok hoztak döntéseket, melyek a kárpátaljai magyarok számára hátrányosak lehetnek. Később ez az egyes online újságok közt is kisebb konfliktust eredményezett, a cikkek jelentős részét eltávolították, a telex korrigálta hibáját.

Az Origo leközelítette, hogy ukrán csapatok támadást indítottak és már Herszon közelében vannak, amit az oroszok úgy tekintenek, őket támadták az ukránok. Ezt hangzatos szalagcímmel emelték ki, melyből úgy tűnt, az ukránok támadták meg Oroszországot. Az Origo célja feltehetően a kattintásszámok növelése volt. (origo.hu, 2022.10.19.). Ezt a Telex úgy kommunikálta, hogy az ukrán hadsereg nem támadta Oroszország határait, pusztán az Ukrainától szeptember 30-án egyoldalúan elcsatolt megyéket. (Tenczer, 2022.10.20.) A 444.hu egyébként erről egyenesen úgy nyilatkozik, hogy az Origo Vlagyimir Putyin üzenetét közvetíti, miszerint Ukrajna Oroszország részét képezi. (444.hu.,2022.10.20.) Ugyanezen portál szerint az Origo már a 3. világháború kezdetét vizionálja. (444.hu, 2022.06.08.)

Az Origo e hivatkozott cikkben nem saját véleményét fejt ki, hanem Olga Skabejeva Rosszija-1 televízióban szereplő műsorvezető által elmondottakat idézi, amikor is azt mondta, Oroszország olyan helyzettel néz szembe, amikor a NATO-t kell „demilitarizálnia”.

Később hozzátette: *”Talán eljött az idő, hogy beismerjük: Oroszország ”különleges hadművelete” véget ért, elkezdődött a harmadik világháború. Abban az értelemben, hogy egy valódi háború kezdődött. Mi több, ez a harmadik világháború.”* Hozzátette a honlap egyébként, hogy feltehetően a műsorvezető szándékosan fogalmazott drámaian és nem biztos, hogy szó szerint kell érteni az általa elmondottakat, csupán arra gondolt, elhúzódó háborúra kell számítani. (origo.hu, 2022.06.08)

Az állítólagos népszavazásról, mely során az érintett területeket annektálták az Origo az orosz állami média beszámolójára hivatkozik, mely szerint megkezdődött az Oroszországhoz való csatlakozásról szóló szavazás Ukrajna oroszok által megszállt területeinek egyes régióiban, ahol Putyin a héten népszavazást hirdetett. Arról is beszámolt az oldal, hogy több napos népszavazás veszi kezdetét. A cikk igazi, “demokratikus” népszavazás látszatát kelti és párhuzamot von a 2014-es krími népszavazással, melyet feltehetően a Nyugat ugyanúgy nem fog elismerni, mint azt. (Origo.hu, 2022.09.23)

A Telex erről azt írja (ukrán forrást idézve) hogy a lakosságot katonák “invitálják” szavazni és a referendum eredményét Moszkván kívül senki nem tekinti majd legitimnek, azonban az “eredményeket” Oroszország a nép akarataként kommunikálja majd, akárcsak a Krím félsziget esetében. (Németh Sz.-Aradi, 2022.09.23)

A két emberéletet követelő rakétaincidens kapcsán az Origo kimondottan Zelenszkij elnök ellen érvel úgy vélve, Kijev magáról le akarja rázni a felelősséget, míg (origo.hu, 2022.11.24), míg a Telex szerint teljes a hírzárlat az ügyben és a lengyelek nem Ukrajnát hibáztatják, azonban Zelenszkij elnök azt állítja, orosz támadás történt. Az oroszok azonban tagadnak és az állítást szándékos provokációnak titulálják. (Molnár, 2022. 11.16)

Az Origo továbbá a következőképpen nyilatkozik az eseményről, igen szűkszavúan: Ukrajna lőtte ki a Lengyelországba csapódó rakétát. (origo.hu 2022.11.26) A BBC-re csak ebben az egy esetben hivatkozik,

A CNN beszámolójára hivatkozva a Telex arról is beszámolt, hogy Volodimir Zelenszkij elnök minden tényt meg akar ismerni a Lengyelországban landolt, két ember halálát okozó rakétával kapcsolatban. Itt szó szerint az áll, hogy lengyel tisztviselők jelezték, hogy elképzelhető, hogy ukrán légvédelmi rakéták voltak, ám azokat valószínűleg orosz rakéták ellen lőtték ki. A honlap arról is beszámolt, hogy Zelenszkij beszélt Andrzej Duda lengyel elnökkel, akinek részvétét fejezte ki, azonban ragaszkodott ahhoz, hogy az „orosz

agresszió” volt a felelős a két áldozat haláláért. (telex.hu, 2022.11.16) A Telex a későbbiek során is hangsúlyozza, gyakori, hogy nem ért egyet az ukrán és nyugati vélemény. Jelen esetben is ellentmondott nyugati értesüléseknek Zelenszkij elnök, aki egyértelműen és minden kétséget kizáróan Oroszország felelősségét látta a rakétával elkövetett határsértésér kapcsán, ezáltal előrevetítve a „háború súlyos eszkalációját”, Dmitro Kuleba ukrán külügyminiszter pedig már magát a felvetést is, hogy ukrán lett volna a légvédelmi rakéta összeesküvés-elméletnek titulálta. (Tóth, 2022.11.18.)

A bucsai mézárulás kapcsán az Origo.hu orosz forrásokra hivatkozva úgy nyilatkozott, „Bucsua egy mesterien megrendezett színjáték”, ami Oroszország ellen folytatott információs háború egyik epizódja. „PR-cégek, televíziósok, információs tanácsadók hada (...) szörnyű hamisítványokat és hazugságfolyamokat kreál” Oroszország ellen.” Azt írják, Oroszország elutasítja, hogy civilek tömegét ölte volna meg és úgy kommunikálják, egy állítólagos, egykor Kijev oldalán harcoló brit zsoldos is megerősítette az oroszok állítását, miszerint ukrán provokáció csupán. (origo.hu, 2022.05.17.)

A Telex úgy nyilatkozik erről, hogy Putyin szerint “ez ugyanaz a hamis vád, amivel Szíriában kellett szembesülnünk”, utalva arra (az Oroszország által akkor nyugati provokációként kommunikált) eseményre, hogy 2018-ban a szíriai polgárháborúban vegyifegyvereket vetettek be, melyet valójában az oroszok szerint a Szíriát irányító Aszad-rezsim követett el. A Telex azonban elsőkézből tanúsította az eseményeket, leírásuk szerint egy kollégájuk is jelenvolt a tömegsírok feltárásánál és több jel is utal arra, hogy a több mint 400 civil életét követelő vérengzéseket oroszok követték el. (Tóth, 2022.03.12)

Az index számolt be későbbiekben olyan hangfelvételekről az Associated Press nyomán, melyeken az orosz katonák parancsokat kapnak a mézárulás végrehajtására. A katonák a „zacsisztka” (etnikai) tisztogatás kifejezést használták, melyet korábbi, csecsenföldi hadműveleteik során is. A fegyverek az orosz hírszerzéstől előre összeállított listákat kaptak arra vonatkozóan, hogy kiket kell megkeresniük és likvidálniuk. Az AP-re hivatkozva az Index beszámol arról, hogy egy orosz katona (a cikk Ivan néven említi) édesanyjával folytatott telefonbeszélgetés során mondta el, hogy bárkit lelőnek, még a gyerekeket, nőket és időseket is, ha megkapják a parancsot. Egy másik katona (öt Makszim néven említették) azt mondta telefonon a feleségének, hogy állandóan isznak, mert másképp nem bírják már ezt. (Bereznay, 2022.11.04) Hogy hogyan kerülhetett a médiába a telefonbeszélgetés, arról nem olvashatunk. Hogy a hír valós-e, annak kapcsán legfeljebb feltevésekbe bocsátkozhatunk, hiszen – bár lehet, a háborús körülmények között minden személyes kommunikáció, amit a katonák folytatnak, felvételre kerülhet, illetve a média

képviselői saját testi épségüket is kockáztatva jelen vannak az eseményeken – nehéz elképzelni, hogy miközben a katona az édesanyával beszél, ő tudatosan felvette volna a beszélgetést és a médiának eljuttatta volna a forrást (AP) ugyan megnevezte az Index, azonban nem jelölte pontosan, hogy mikor, milyen bejegyzésben szerepeltették ezt a hírt és kapcsolódó linket sem csatoltak hozzá. Ez felhívja a figyelmet az információszerzés ambivalenciáira, erősítve hipotézisemet, mely a következő volt:

„Egyre nagyobb a teher az újságírókon a digitalizáció és az újmédia korában, hiszen a social media platformokon már a fogyasztók is tartalomgyártókká váltak. Egy esetleges veszélyhelyzet fennállása esetén az újságírók szerepe és felelőssége abban is áll, hogy e hamis hírekre felhívja a figyelmet, megcáfolja azokat.”

Látható, hogy igyekszik a média közel hozni az eseményeket, némiképp együttérzést kelteni az orosz katonákkal is, akik parancsot teljesítenek, ugyanakkor átlátjuk, ők csupán eszközök. Az orosz változat szerint azonban mindez meg sem történt.

Érdemes még megemlíteni egy álhírt, mely igazolja hipotézisemet, annál is inkább, hogy magyar vonatkozása is van. Elkezdett terjedni a hír, miszerint Erik Olsen, vagy Ollson, aki kivizsgálta volna az Északi Áramlatnál történt robbanás ügyét, meghalt „gyanús körülmények között”. Állítólagosan ő egy svéd ügyész, azonban ez az álhír hamar lelepleződött. Az összeesküvés-elmélet szerint az ügyész „elő akart állni az igazsággal” a gázvezeték felrobbantásáról, de erre már nem volt lehetősége, ugyanis egy gyanús méhcsípést követően azonnal meghalt és gyorsan el is hamvasztották. A kitalált történet célja nyilván az lehetett, hogy el akarják tussolni a vizsgálat eredményét (a britek vagy az ukránok). A hír magyar vonatkozása, hogy az állítólagos ügyésről készült fotón Borkai Zsolt szerepelt. Borkai az esetről így nyilatkozott: „Ez egy baromság! Maradjunk abban, hogy senkit nem akarok megsérteni, de sajnos a világ elég hazug hellyé vált, és ebben a hazugságban a média előszeretettel sütkérezik. Talán az egyik pápa mondta annak idején, a rossz hír is tud jó lenni, de azért ez mégis csak túlzás” (Pál, 2022. 10.25.)

A Népszava is ugyanezt írta, ugyanezen Borkai idézetet hozzátéve, továbbá azt, hogy az AFP hírügynökség hírelőző oldala is foglalkozott az ügyel és a svéd ügyészséget is megkeresték, akik tájékoztatták őket, hogy ilyen nevű ügyész nem foglalkozott az Északi Áramlat ügyével, hozzátették továbbá, hogy Mats Ljungqvist vezeti a nyomozást. (Népszava, 2022.10.25.) A Népszava oldalán található egy link, mely a [tenykerdes.afp.com](https://www.tenykerdes.afp.com)-ra vezet és megtalálható az érintett cikk, melyben további linkekre mutató hivatkozások találhatóak. Valamennyi információ ellenőrizhető. Így juthatunk el Remco Van Velzen Twitter adatlapjához, aki elindította a lavinát. Ő rendszeresen tesz közzé oroszbarát valamint

oltásellenes álhíreket. (Gallo, 2022.10.24.) Egyébként az oldalon Nathan Gallo adatlapja is elérhető. A honlapon ellenőrizhető maga a tényfeltáró oldal, mind dolgozóikkal kapcsolatos információk megtalálhatóak. (tenykerdes.afp.com)

Korábban egyébként az oroszok nehezményezték, hogy őket nem vonják be az ügyet kivizsgáló svéd és dán szakértők, akiknek bizonyítékaik vannak, hogy robbanás történt. A NATO egyébként szabotázsakciónak, Vlagyimir Putyin pedig terrorcselekménynek minősítette a történeteket (ebből kifolyólag nem gondola úgy, hogy az oroszok tették volna). Ezt megelőzően egyébként a Balti-tengeren is ismeretlen eredetű gázömlés volt és orosz hadihajókat láttak arrafelé. A Kreml szerint mindkét vezeték helyreállítható. (Herczeg, 2022.10.06.) Putyin eleinte a briteket vélte az akció mögött, erről a magyarhirlap.hu már tényként számol be, Dmitrij Peszkov újságíróknak tett kijelentéseit idézve. Rishi Sunak új brit miniszterelnök szerint azonban (írja ugyanezen oldal) szerint ez az oroszok részéről csupán elterelés saját Ukrajna elleni támadásaikról. (Magyar Hírlap, 2022.11.06.)

A német, de angol nyelven íródott, álhíreket leleplező oldal, a mythdetector.ge/en felfigyelt arra, hogy grúz Facebook-felhasználók arról írnak, meghalt egy rejtélyes méhcsípés miatt a robbantásokat kivizsgáló állítólagos Erik Olsen, aki Borkai Zsolt fotójával szerepelt. (Robakidze, 2022.10.18.)

Ezt követően egyébként egy létező, Erik Olsen nevű tengerszakértő megszólalt: “még élek”, magára véve, hogy halálhírét keltették, tudatta, hogy ő nem az “északi-áramlatos fickó” aki talán meghalt különös körülmények között (Chia, 2022.10.11)

A Borkaival megjelentetett álhír kapcsán az Origo nem nyilatkozott, azonban 11.18-án közzétette, hogy immár bizonyított tény, hogy robbanás történt, azonban az oroszok szerint a britek (“angolszások”) a hibásak, míg a Nyugat az oroszok felelősségét emlegeti. (Origo.hu, 2022.11.18.)

5. Összegzés

Az orosz-ukrán konfliktus körül tehát (a Kígyó-szigettel kapcsolatos eseményeket, a bucsai mészárlást, a lengyelországi rakétabecsapódást érintő eseményeket, magát a konfliktus azonosítását, okait példaként említve) a következő tendenciákat láthatjuk:

Az orosz oldal rendszerint – amennyiben felelősségük nyilvánvaló- a következőket teszi:

1. elfogadható magyarázatot keres, magasabbrendű célokra hivatkozik, megmentőként tünteti fel magát, ezt egyfajta erkölcsi magaslatból megvalósítva (ezt „megmentő” kategóriának nevezzük: rendszerint a háború előzményei kapcsán jelent meg, de

- valamennyi város elfoglaláskor találhatunk erre utaló elemeket. Ez a kognitív disszonancia redukciójára utal)
2. igyekszik az ukránok veszteségét (pl. bucsai mészárlás) relativizálni vagy éppen tagadni (hasonlóan az éhínséggel kapcsolatos visszaemlékezésekhez) (ez tehát a „relativizálás” kategóriába esik)
  3. ukrán manipulációt, álhírkeltés látszatát igyekszik kelteni („álhírkeltés látszata” kategória tehát a következő)
  4. saját veszteségeit (mivel Oroszország a győztes fél, a nagyhatalom) igyekszik kisebbiteni (a hadihajó magától robbant fel) („veszteségminimalizáló”: erre vonatkozóan két kérdésben találtam nyomokat: egyfelől a már említett hadihajó kapcsán, másfelől
  5. szintén lehetséges kognitív disszonancia redukciós módszer, mikor feltételezhető átmeneti kudarcukat azzal indokolják, hogy ez “tudatos volt”, “a stratégia része” (pl. kivonulás a Kígyó-szigetről szintén a kognitív disszonancia redukciójának eleme, ezt a „tudatosság látszata” kategóriaként jellemezhetjük)
  6. egyebek mellett képi felvételek is jelennek meg, továbbá videók, melyekkel az eseményeket meghamisítva azt kommunikálják, az áldozatok nem is haltak meg (pl. bucsai merénylet nem történt meg, az ukránok csak megrendezték, ezt már korábban is, még a támadások előtt terjesztették, általánosságban arra vonatkozóan, miszerint az ukránok csupán “kitalálták” a mészárlásokat, melyet alátámasztandó, egy – később megjelent cikk szerint – klímátüntetésen készült videóval “érveltek” az oroszok.) (Kulifai, 2022.03.14.) Bár ez még nem azonos a bucsai mészárlás kapcsán készült állítólagos alátámasztó videóval, melyről azt állítják, egyértelműen látszik, hogy egy áldozat karja megmozdul, azonban ez a “mozgás” valójában csupán egy esőcsepp eredménye volt. Egy másik állítás szerint az is látható, hogy az egyik holttest felemelkedik, azonban itt csupán optikai csalódásról lehet szó, amit a felvétel rontása csak még inkább kiemel. Ugyanis a felvételen látható, hogy a visszapillantó torzítása nemcsak fekvő embert, hanem a környező épületeket is eltorzítja. Az oroszok azt állították, az orosz hadsereg “lejárásának céljából” terjesztik ezeket az álvideokat. (hvg.hu, 2022.04.04) Érdekes azonban a párhuzam a már korábban megjelent, bécsi klímátüntetést bemutató, ténylegesen “mozgó hullazsákos” videóval, mely alapötletként szolgált. (E kategória neve: „szándékos hamisítás”)

Megfigyelhető egyébként, hogy a korábbi 5 kategória gyakorlatilag egyetlen kategóriába (kognitív disszonancia redukciója) besorolható és annak alkategóriái, addig ezutóbbi önálló.

Mindent egybevetve léteznek jellegzetes módszerek, melyek célja, hogy az oroszokat jó cél érdekében harcoló győztes nagyhatalomként mutassa be, akik küzdenek a békéért, eltávolítják a “náci” vezetőt, megszüntetik Zelenszkij “rezsimét”. Kivizsgálást egy-egy vitatott ügy kapcsán nem említenek.

Az ukrán oldalra jellemző:

1. az oroszokat teszi felelőssé (pl. lengyelországi rakétabecsapódás), arról, hogy akár véletlen folytán történő ukrán hiba eredménye, hallani sem akarnak (ők az áldozat, sérelmet nem okoznak másnak, ez mind az áldozati identitás mind a kognitív disszonancia elméletébe beilleszthető séma) (kognitív disszonancia redukáló funkció, kategória neve „a másik felelőssége”)
2. mítoszokat, hősookról szóló történeteket mutat be (Kígyó-szigeti határőrök története, akiknek sokáig halálhírét keltették) (ezt „mítoszképző” kategóriának neveztem el)
3. annak hangoztatása, hogy Putyin népirtó, Sztálin a példaképe (ez a negatív mítosz kategória)
4. Kiemelt szerepet kap továbbá Zelenszkij elnök, mint szimpatikus, demokratikus hős, akinek személyisége adott a mítoszképzéshez. (e kategória neve „személyes kultusz”)

Összevetve elmondható, hogy míg az oroszok rendszerint a kognitív disszonancia redukációjára építik érveiket és emellett jelenik meg a bűnbakképzés motívuma, mely elfogadhatóvá teszi számukra az ukránok elleni támadásokat, addig az ukránok esetén jellemzően a kétpólusú narratívának alárendelt (pozitív és negatív főhős) cikkek jelennek meg. Közös jellemző, hogy a másikat teszik felelőssé, azonban az oroszok esetében ez tudatos stratégia része lehet, míg az ukránok esetén (lengyelországi baleset) feltehetően nem tudatos, csupán a kognitív disszonancia redukciója okozza. További jellemző még, hogy az oroszok saját bűneik súlyát oly módon csökkentik, hogy korábbi eseményekkel hasonlítják a jelenlegieket össze, mely hasonló analógiára épült: a másik ország (jelen esetben Szíria) vezetőjét tették felelőssé azért, amiért a közvélemény őket okolta. Érdemes továbbá leszögezni, hogy folyamatosan jelen van az orosz fél részéről az a narratíva, hogy ők csupán “nácitlanítani” szeretnének, békére vágnak, meg szeretnék védeni a Donyeckben és Luhanszkban élőket, míg Ukrajna részéről gyakori a Sztálinnal való párhuzam állítása, mely Telex.hu-n abból az aspektusból jelenik meg, hogy Sztálin példáját követve, Putyin a holodomor 90. évfordulója alkalmából ismét népirtásba kezd, ki akarja irtani az ukrán népet. (telex.hu, 2022. 11.26)

Egyértelmű tehát, hogy az ukrán narratíva minden esetben, hogy az oroszok az agresszorok, míg az oroszok szerint mindig az ukránok felelősek (akiket esetleg a Nyugat

segít) emellett az ukránok szerint az oroszok igyekeznek olyan helyzetet teremteni, melyben ők bűnbakként tüntethetők fel, míg az oroszok szerint az ukránok korántsem ártatlanok és gyakran még az őket érintő véres eseményeket is megrendezik. Ennek „alátámasztására” álvideokat is közzétesznek, melyeken látható, hogy hamisítványok, illetve olyanokat, melyek nem akkor és nem ott készültek. Ezzel tisztában vannak, tehát szándékos hamisítás. A holodomorról egyébként az oroszok azóta sem nyilatkoznak, illetve amennyiben igen, úgy azt a teljes Szovjetuniót érintő éhínségként és a sztálini diktatúra eszközeként vázolják, míg az ukránok körében továbbra is élénken él a nézet, miszerint tudatos népirtás történt és a jelenlegi helyzetet is ennek a párhuzamnak a fényében látják. A két fél érvei nem újkeletűek, a szerepek évszázadok óta „leosztottak”, ugyanazon játszmák zajlanak, mint korábbi évszázadokban, ám ez kiegészül a digitális technika térhódításával, azzal járó hírkommunikációs, hírkészítői előnyökkel és hátrányokkal.

A dolgozatom 2. fejezetében bemutatott, Aczél Petra által említett manipulációs technikák valamennyi esetben megjelennek, példának okáért a „kisajátított” szavak, képek használata. (Aczél, 2012, 89) Az orosz oldalról ilyen a „náci” kifejezés, melyet korábban is (a Krím elfoglalása idején) sulykoltak és mivel „bevált” ismét ez lett a fő érv (már a háború elindítása is a „náciatlantás” jegyében történt), míg az ukránok részéről „terrorista” vagy épp a „diktátor” kifejezések használata, bár utóbbi akár a metafora kategóriájába is sorolható.

Hamis beállítással, montázzsal – eddigi tudásunk szerint – az orosz fél operál rendszeresen, lásd a „mozgó hullaszakok” példája (Aczél, 2012, 89), a kontraszt hangsúlyozásával rendszerint (Aczél, 2012, 90) az ukrán fél él, melyre lehetőséget ad, hogy Zelenszkij kedvezőbb testi adottságokkal rendelkezik, fiatalabb, mint Putyin továbbá mivel a közösségi médiafelületek lehetőséget biztosítanak rá és a kérdések, hozzászólások feltétele mint manipulációs technika egyaránt jellemzi ezen álhíreket.

6. Hipotézisem igazolása

Munkám elején a következő hipotézist fogalmaztam meg: *„Egyre nagyobb a teher az újságírókon a digitalizáció és az újmédia korában, hiszen a social media platformokon már a fogyasztók is tartalomgyártókká váltak. Egy esetleges veszélyhelyzet fennállása esetén az újságírók szerepe és felelőssége abban is áll, hogy e hamis hírekre felhívja a figyelmet, megcáfolja azokat.”*

Láthatjuk, az egyes hírportálok lehetőségeikhez mérten korrigálnak, adott esetben magyarázattal szolgálnak az esetleges téves információkra. Olyat is láthattunk (lásd a Telex 1 éve nem frissült cikkének aktuálisként történt közzétételét), hogy nem aktuális tényeket

közül a sajtó a jelen kontextusban, mely a háborús helyzetben ellenérzéseket válthat ki. Egy ilyen félreértés kezelésében kiemelt szerepe van az újságíróknak. Gyakoriak a harcban résztvevő felek részéről a féligazságok, félértelmezések, kontextusból kiemelések, melyek kezelése jelenleg még kihívással küzd. Láthattuk, hogy a hazai sajtót is eléri mindkét oldalról érkező álhírhullámok, vagy ugyanazon információnak a különféle nézőpontjai, melyek az egyes felek narratíváját erősítik, őket hagyományos történelmi szerepükben stabilizálják, valóságukat ehhez konstruálva. Ennek kapcsán a videofelvételek leginkább, melyekre kiemelt figyelmet kell fordítani. Meg kell ismerni keletkezésük körülményeit, valós időpontját, dátumát. Ezt a hazai online újságírás rendre meg is tette. Több esetben tényfeltáró oldalakra (lásd mythdetector.ge, tenykerdes.afp.com) történő hivatkozással támasztották alá állításaik valóságát. A hipotézis tehát teljesültnek tekinthető, e kihívások az újságírók életében jelen vannak, lényeges azonban hozzátenni, a kihívások jellemzően abból adódnak jelen esetben, hogy nemzetközi és kiemelt horderejű hírről lévén szó, több idegen nyelvű forrásból érkeznek az információk, melyeket szűrni kellene ahhoz, hogy az olvasók valóban a legvalószerűbb információkat olvassák.

7. A kutatás folytatási lehetőségei

Dolgozatom további kutatási kérdést vet fel: vajon a közösségi média képviselői nagyobb valószínűséggel veszik ki részüket az álhírterjesztésben, mint a professzionális újságírók? Van-e lehetőség a minőségi tájékoztatás érdekében arra, hogy a professzionális és amatőr, azaz civil és hivatásos újságírás együttműködjön? E kérdéseket későbbi kutatás során érdemes lehet átfogóan vizsgálni.

További vizsgálati lehetőség lehet nagyobb méretű szövegtörzseten végzett tartalomelemzés, melyben az egyes kategóriák szerinti vizsgálat átfogó, komplex eredménye történe meg és egyértelmű képet kaphatnánk az egyes híreket publikáló online sajtó kommunikációs tendenciáiról.

8. Felhasznált irodalom

Könyvek:

1. Aczél Petra (2012) *Médiaretorika*. Magyar Mercurius Kiadó, Budapest
2. Andok Mónika (2013) *A hírek története*. L'Harmattan Kiadó, Budapest
3. Applebaum, Anne (2020) *Vörös éhínség – Sztálin háborúja Ukrajna ellen*. Európa Könyvkiadó, Budapest
4. Arday Lajos (2016): *Ukrajna: Történelem, etnikum, identitás (geo)politika*: In: Arday Lajos: *Nemzetállamok és kisebbségek – Történelem és identitás Közép-Európában*. L' Harmattan Kiadó, Budapest, 382-401
5. Aronson, Elliot – Tavis, Carol (2009): *Történelem hibák (de nem én tehetek rólok) Az öngazolás lélektana*. Ab Ovo Kiadó, Budapest
6. Bene Zoltánné Pusztai Virág (2013) *Médiaelmélet*. Mentorháló program. Interneten elérhető:
http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/MediaelméletV2/ii22_a_kapur_fogalmnak_kialakulasa.html utolsó lapletöltés: 2022.11.08.
7. Fábri György (2016) *Média és etika*. In: *Értelmes szívvel*. Luther Kiadó, Budapest,
8. G. Etényi Nóra (2003) *Hadszínház és nyilvánosság – A magyarországi török háború hírei a 17. századi német újságokban*. Balassi Kiadó, Budapest
9. Chomsky, Noam – Herman, Edward S. (2016) *Az egyetértés-gépezet – A tömegmédia politikai gazdaságtana*. L'Harmattan Kiadó, Budapest
10. Daniss Győző (2012) *Újságíróiskola – Gyakorlati útmutató*. Tinta Könyvkiadó, Budapest
11. Fedinec Csilla – Halász Iván – Tóth Mihály (2016) *A független Ukrajna – Államépítés, alkotmányozás és elsüllyesztett kincsek*. MTA Társadalomtudományi Kutató Központ, Kalligram, Budapest
12. Fenwick, Gallagher (2022) *Zelenszkij és a vérző Ukrajna*. Corvina Kiadó Kft. Budapest
13. Hartai László (2015) *Médiaesemény-esettanulmányok*. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest
14. Jekelcsik, Szerhij (2014) *Ukrajna története – Egy modern nemzet születése*. Kairosz Kiadó, Budapest
15. Kenyeres Attila Zoltán (2014): *A médiamanipuláció boszorkánykonyhája – 100+4 manipulációs recept*. Alföldi Nyomda Kft, Debrecen

16. Klausz Melinda: (2020) *A közösségi média nagykönyve – Hogyan vidd sikerre a céged és önmagad – Új, bővített kiadás*, Athaeneum Kiadó, Budapest
17. Krekó Péter (2021) *Tömegparanoia 2.0. Összeesküvés elméletek- álhírek és dezinformáció*. Athenaeum, Budapest
18. McChesney, Robert W (2012) *Mi a baj a médiával? Az Egyesült Államok médiapolitikája a 21. században*. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest
19. Novák Veronika (2007) *Hírek, hatalom, társadalom – Információáramlás Párizsban a középkor végén*. Gondolat – Infonia, Budapest
20. Radetzky András (2017) *Médiaetika és médiajog. Egyetemi jegyzet*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest.
21. Sakwa, Richard (2016) *Háború a határon – Ukrajna üllő és kalapács között*. Európa Kiadó, Budapest
22. Slíz Mariann (2004) *A pletyka mint történeti forrás*. In: Z. Karvalics László – Kiss Károly (szerk): *Információáramlás a kora újkorban*, Gondolat – Infonia, Budapest
23. Tófalvy Tamás (2017) *Digitális jó és rossz születése – Technológia, kultúra és az újságírás 21. századi átalakulása*. L'Harmattan Kiadó, Budapest
24. Zigar, Mihail (2016) *Putyin metamorfózisa*. Európa Könyvkiadó, Budapest
25. Zsolt Péter (2006) *Médiaháromszög*. EU-Synergion Kft, Pécs
26. Zsolt Péter (2018) *A befolyásolás etikus eszközei a médiában*. Dialog Campus Kiadó, Budapest

Folyóiratok

1. Andok Mónika (2012) *Professzionizálódó újságírás és a szépirodalom viszonya*. In: Irodalom a sajtóban. Acta Acad. Agriensis, Nova Series Tom. 2012/39. Interneten elérhető: http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/4357/1/13-20_Andok.pdf Utolsó lapletöltés: 2022.10.27.
2. Aczél Petra: *Az álhír. Kommentár a jelenség értelmezéséhez*. In Századvég 2017/2 URL: <https://szazadveg.hu/uploads/media/59888870e25b0/szazadveg-84-alhitek-201708.pdf>
3. Balatoni Zsófia (2022) *Az ukrajnai háború: tanulságok bizalomról és a média szerepéről*. Kreatív.hu 2022.04.28. URL: <https://kreativ.hu/cikk/az-ukrajnai-haboru-tanulsagok-bizalomrol-es-a-media-szereperol> utolsó lapletöltés: 2022.11.10.
4. Barta Judit (2018) *A magyar újságírók gyakorlatai a közösségi médiában – A dialógus hiánya*. In: Médiakutató XIX. évf. 2. szám. Interneten elérhető:

https://mediakutato.hu/cikk/2018_02_nyar/05_a_magyar_ujsagirok_gyakorlatai.pdf
Utolsó lapletöltés: 2022.10.20.

5. Bódi Jenő, Polyák Gábor, Urbán Ágnes (2022) *Az álhír fogalmának átalakulása a közszolgálati híradóban. A Hirado.hu álhírekkel kapcsolatos tartalmainak elemzése 2010–2020.* In: Médiakutató XXIII. évf. 1. Szám
6. Czeglédi Csilla, Veresné Valentinyi Klára, Borsos Eszter Szira Zoltán, Varga Erika (2020) *Az álhírjelenység a közösségi oldalakon.* In: Acta Carolus Robertus, 2020. 10 (1)
7. Dobos Zoltán (2020) *Az álhírre mutató Facebook –posztok jellemzői.* In: Létünk 2020/4. 127-150. pp.
8. Kapornaki Anikó (2012) *Háború élő adásban.* In: Médiakutató 2012/tavaszi. Interneten elérhető: https://mediakutato.hu/cikk/2012_01_tavaszi/04_haboru_elo_adasban utolsó lapletöltés: 2022.11.10.
9. Szabó Gabriella (2008) *Internetes hírportálok nyomában.* In: Politikatudományi Szemle XVII/4. 57-76. Interneten elérhető: [2008_4_szabog.pdf \(tk.hu\)](#) lapletöltés: 2022. 11. 28.
10. Szűts Zoltán (2016): *Az internet nyelve. Másodlagos írásbeliség, emojik és mémek.* In: Korunk XXVIII/4. 55-60. Interneten elérhető: [Korunk 28. évf. 4. sz \(2016. április\) \(epa.hu\)](#) Utolsó lapletöltés: 2022.12.03.
11. Tófalvy Tamás (2015) *Pizsamás bloggerek, hiteles újságírók: az újságírás határmunkálatainak fogalmi alapjairól.* In: Szociológiai Szemle 26(1). 6. p. Interneten elérhető: http://real.mtak.hu/51708/1/Tofalvy_4_17_oldal.pdf Utolsó lapletöltés: 2022.10.20.
12. Vince Hanna Orsolya (2019) *Hírközösségek és véleménybuborék.* In: ME.dok 2019/2 6. p. Interneten elérhető: http://mail.medok.ro/sites/medok/files/inline-files/MEdok_2019_02_01_vincze.pdf utolsó lapletöltés: 2022.11.08.
13. Veszelszki Ágnes: *Az álhírek extra- és intralingvális jellemzői.* In: Századvég 2017/2. 53-54. URL: https://www.researchgate.net/publication/318990136_Veszelszki_Agnes_2017_Az_alhitek_extra-es_intralingvalis_jellemzoi_Szazadveg_84_51-82
14. Vizer, A. Eduardo – Carvalho, Helenice (2013) *Pandóra szelencéje: az infokommunikációs technológiák főbb irányai és ellentmondásai.* In: Infokommunikációs társadalom 13/1. Interneten elérhető: http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/5812/1/i_tarsadalom_2013_1_vizer_carvahlo.pdf Utolsó lapletöltés: 2022.10.20.

Internetes cikkek

1. Bereznyai István (2022.11.04.): "Nagyon sok civilt öltem meg" – Kiderültek a bucsai mészárlás részletei. URL: <https://index.hu/kulfold/2022/11/04/orosz-ukran-haboru-bucsai-meszarlas-kiszivargott-hangfelvetel-orosz-haborus-bunok/> Utolsó lapletöltés: 2022.11.30.
2. Bolcsó Dániel (2015) *Nem is haldoklik az újságírás*. Media 2.0. 2015.01.30., Elérhető: https://media20.blog.hu/2015/01/30/nem_haldoklik_az_ujsagiras_csak_uj_evszaza_dba_lepett Utolsó lapletöltés: 2022.10.20.
3. Chia, Henry (2022.10.11.) "I'M ALIVE": Erik Olsen Nord Stream story takes another bizarre turn URL: ["I'M ALIVE": Erik Olsen Nord Stream story takes another bizarre turn | Asia Markets](https://asia.nikkei.com/Markets/Energy/I-M-ALIVE-Erik-Olsen-Nord-Stream-story-takes-another-bizarre-turn) Utolsó lapletöltés: 2022.12.01.
4. Consilium.europa.eu (2022) *Időrendi áttekintés – Az EU válasza Oroszország Ukrajna elleni inváziójára*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/eu-response-ukraine-invasion/timeline-eu-response-ukraine-invasion/> Utolsó lapletöltés: 2022.09.27.
5. Forgó Sándor: *Társadalmi és médiakommunikáció*. URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:aqaKOgA89n8J:https://fo rgos.uni-eszterhazy.hu/wp-content/tananyagok/tarsesmedkomm_pc_exe/711_informcis_munkamenetek_a_md iban.html&cd=4&hl=hu&ct=clnk&gl=hu utolsó lapletöltés: 2022.11.02.
6. Gallo, Nathan (2022.10.24) Holtan találtak egy, az Északi Áramlat ügyén dolgozó svéd nyomozót? Vigyázzon ezekkel a pletykákkal! URL: [Holtan találtak egy, az Északi Áramlat ügyén dolgozó svéd nyomozót? Vigyázzon ezekkel a pletykákkal! | Ténykérdés \(afp.com\)](https://www.afp.com/en/news/2022/10/24/holtan-talaltak-egy-az-eszaki-aramlat-ugyen-dolgozo-sved-nyomozot-vigyazzon-ezekkel-a-pletykakkal) Utolsó lapletöltés: 2022.12.02.
7. Herczeg Norbert (2022.10.06): Északi Áramlat: a svéd hatóságoknak bizonyítékaik vannak arra, hogy robbanások történtek. URL: <https://444.hu/2022/10/06/eszaki-aramlat-a-sved-hatosagoknak-bizonyitekaik-vannak-arra-hogy-robbanasok-tortentek> Utolsó lapletöltés: 2022.12.01.
8. Hvg.hu (2022.04.04.) *Nem igaz, hogy mozognak a bucsai holttestek a felvételeken*. URL: https://hvg.hu/tudomany/20220404_Nem_igaz_hogy_mozognanak_a_bucsai_holttestek_a_felveteleken Utolsó lapletöltés: 2022.11.30.
9. Infostart/MTI (2022) *Letiltotta a Facebook anyacég az orosz hirdetéseket*. Infostart.hu, 2022.02.26. URL: <https://infostart.hu/gazdasag/2022/02/26/letiltotta-a-facebook-anyaceg-az-orosz-hirdeteseket>. Utolsó lapletöltés: 2022.09.27.
10. Kedves Balázs: *Ezért hisszük el az álhíreket és ezért károsak a lelki állapotunkra*. URL: <https://hszi.bme.hu/page/940/> Utolsó lapletöltés: 2022.11.02.
11. Koroknai Gergely (2022.03.06): *Egyéves hír terjed arról, hogy Ukrajna minden tiszttségétől megfosztja a kettős állampolgárságú kárpátaljai magyarokat*. URL: [Telex: Egyéves hír terjed arról, hogy Ukrajna minden tisztsegtől megfosztja a kettős állampolgárságú kárpátaljai magyarokat](https://www.telex.com/en/news/2022/03/06/egyev-es-hir-terjed-arrol-hogy-ukrajna-minden-tisztsegtol-megfosztja-a-kettos-allampolgarsagu-karpataljai-magyarokat). Utolsó lapletöltés: 2022.11.29.

12. Körömi Csongor (2022.07.01.): *Szimbolikus az oroszok kivonulása a Kígyó-szigetről, de a kikötők blokádját ez még nem oldja fel.* URL: <https://telex.hu/kulfold/2022/07/01/kigyó-sziget-ukrajna-oroszország-haboru-kivonulas>. Utolsó lapletöltés: 2022.11.30.
13. Kulifai Máté (2022.03.14.) *Mozgó hullaszákok: kaum ukrainai háborús riport video terjed a neten.* URL: <https://www.hetek.hu/cikkek/online/mozgo-hullaszakok-kamu-ukrainai-haborus-riport-video-terjed-a-neten> Utolsó lapletöltés: 2022.11.29.
14. Lovas Gergő (2022.02.25.) *Ukrán határőrök az orosz hadihajónak: Baszódjatok meg!* <https://telex.hu/kulfold/2022/02/25/az-orosz-hadihajonak-baszodjatok-meg>. Utolsó lapletöltés: 2022.11.29.
15. Magyar Hírlap (2022.11.01.) *Londonnak köze lehetett az Északi Áramlat elleni robbantásokhoz.* URL: <https://www.magyarhirlap.hu/kulfold/20221101-londonnak-koze-lehetett-az-eszaki-aramlat-elleni-robbantásokhoz> Utolsó lapletöltés: 2022.12.01.
16. Mészáros Szabina (2022.05.04.) *Megtámadták a Kígyó-szigetet, mindenki meghalt.* URL: <https://index.hu/kulfold/2022/05/04/haboru-oroszország-ukrajna-kigyó-szigetek-krim-tamadas/> Utolsó lapletöltés: 2022.11.30.
17. Molnár Réka (2022.11.16) *Teljes hírzárlat van a lengyelországi rakétabecsapódás helyszínén, több háztömböt lezártak a rendőrök.* URL: [Telex: Teljes hírzárlat van a lengyelországi rakétabecsapódás helyszínén, több háztömböt lezártak a rendőrök](#) Utolsó lapletöltés: 2022.11.29.
18. Németh Sz. Péter – Aradi Hanga Zsófia (2022.09.23): *Állig felfegyverzett katonák társaságában szavazhattak az ukránok az oroszok által szervezett „népszavazáson.* URL: [Telex: Állig felfegyverzett katonák társaságában szavazhatnak az ukránok az oroszok által szervezett „népszavazáson”](#) Utolsó lapletöltés: 2022. 11.29.
19. Nepszava.hu (2022.10.25) *Borkai Zsolt cáfolta az orosz álhírt, miszerint Erik Olsson néven meggyilkolták.* URL: [Borkai Zsolt cáfolta az orosz álhírt, miszerint Erik Olsson néven meggyilkolták \(nepszava.hu\)](#) Utolsó lapletöltés: 2022.12.01.
20. Nyilas Gergely (2022.02.18.) *A lakosság evakuálását jelentették be. Az kelet-ukrajnai szakadárak, tartva az ukrán hadsereg támadásától.* URL: [Telex: A lakosság evakuálását jelentették be a kelet-ukrajnai szakadárak, tartva az ukrán hadsereg támadásától](#) Utolsó lapletöltés: 2022. 11.29
21. Origo.hu (2022.06.08) *Bejelentés: elkezdődött a harmadik világháború.* URL: [Bejelentés: elkezdődött a harmadik világháború \(origo.hu\)](#) Utolsó lapletöltés: 2022.11.29.
22. Origo.hu (2022.09.23): *Orosz-ukrán háború: elkezdődött, amire Putyin már régóta várt.* URL: [Orosz-ukrán háború: elkezdődött, amire Putyin már régóta várt \(origo.hu\)](#) Utolsó lapletöltés: 2022.11.29

23. Origo.hu (2022.05.04.): Az ukránok megtámadták a Kígyó-szigetet, az összes orosz meghalt. URL: <https://www.origo.hu/nagyvilag/20220504-az-ukranok-megtamadtak-a-kigyoszigetet-az-osszes-orosz-meghalt.html>. Utolsó lapletöltés: 2022.11.30.
24. Origo.hu: (2022.05.17.) *Az oroszok szerint a bucsai mészárlás mesterien megrendezett színjáték*: URL: <https://www.origo.hu/nagyvilag/20220517-bucsai-ukrajna-civilek-meszarlasi-orosz-allaspon.html> Utolsó lapletöltés: 2022.11.30.
25. Origo.hu (2022.11.16): *Amerikai források: Ukrajna lőtte ki a rakétát*. URL: <https://www.origo.hu/nagyvilag/20221116-bbc-ukrajna-lotte-ki-a-raketat.html> Utolsó lapletöltés: 2022.11.30.
26. Origo.hu (2022.10.19): *Drámai fordulat: Ukrajna támadást indított Oroszország ellen*. URL: <https://www.origo.hu/nagyvilag/20221019-ukrajna-tamadast-inditott-oroszorszag-ellen.html> Utolsó lapletöltés: 2022.11.30.
27. Origo.hu (2022.02.26.). *Itt tart most az orosz-ukrán háború – térképekkel*. 2022.02.26. URL: [Itt tart most az orosz-ukrán háború - térképekkel \(origo.hu\)](https://www.origo.hu/itt-tart-most-az-orosz-ukran-haboru-terkepkel.html). Utolsó lapletöltés: 2022.11.29.
28. Origo.hu (2022.11.18.): *Itt a drámai svéd bejelentés az Északi Áramlat elleni robbantásról* URL: [Itt a drámai svéd bejelentés az Északi Áramlat elleni robbantásról \(origo.hu\)](https://www.origo.hu/itt-a-dramai-sved-bejelentes-az-eszaki-aramlat-elleni-robbantasrol.html) Utolsó lapletöltés: 2022.11.18.
29. Pál Tamás (2022. 10.25.) *Borkai Zsolt az ő fotójával terjedő álhírről: Egyszer már felakasztottam magam, most Olsson néven haltam meg, ez baromság!* URL: [Telex: Borkai Zsolt az ő fotójával terjedő álhírről: Egyszer már felakasztottam magam, most Olsson néven haltam meg, ez baromság!](https://www.telex.hu/borkai-zsolt-az-fofotojaval-terjedoo-ahirrol-egyszer-mar-felakasztottam-magam-most-olsson-neven-haltam-meg-ez-baromsag.html) Utolsó lapletöltés: 2022.12.01.
30. Pálos Máté (2022) *Az oroszok betiltották a Facebookot, de a Facebook nem tiltja le a propagandájukat*. g7.hu, 2022.03.23. URL: <https://g7.hu/vilag/20220323/az-oroszok-betiltottak-a-facebookot-de-a-facebook-nem-tiltja-le-a-propagandajukat/> Utolsó lapletöltés: 2022.09.28.
31. Papp-Nagy Zsolt (2019) *Szabályozott újságírás – Hiteles és tisztességes média jogi és etikai normák alapján*. Jogi Fórum. 2019.11.19. URL: <https://www.jogiforum.hu/cikk/2019/11/19/szabalyozott-ujsgiras-hiteles-es-tisztessages-media-jogi-es-etikai-normak-alapjan/> Utolsó lapletöltés: 2022. 11.25.
32. Robakidze, Davit (2022.10.18) *Disinformation as if investigator of the North Stream Pipeline explosions was found dead*. URL: [Disinformation as if the Investigator of the North Stream Pipeline Explosions was Found Dead - mythdetector.ge](https://www.mythdetector.ge/disinformation-as-if-the-investigator-of-the-north-stream-pipeline-explosions-was-found-dead). Utolsó lapletöltés: 2022.12.01.
33. Rovó Attila (2022.02.27.) *Lehet, mégis életben vannak a Kígyó-szigeti határőrök, akik elküldték az érkező orosz hadihajót a faszba*. URL: [https://telex.hu/kulfold/2022/02/27/lehet-hogy-megis-életben-vannak-a-kigyo-szigeti-hatarorok-akik-elkuldtek-az-erkezo-orosz-hadihajot-a-faszba](https://www.telex.hu/kulfold/2022/02/27/lehet-hogy-megis-életben-vannak-a-kigyo-szigeti-hatarorok-akik-elkuldtek-az-erkezo-orosz-hadihajot-a-faszba)

[szigeti-hatarorok-akik-elkuldtek-az-erkezo-orosz-hadihajot-a-faszba](#) Utolsó lapletöltés: 2022.11.30.

34. Szalay Dániel (2022.06.13) *Átalakul a Telex tulajdonosi struktúrája*. In: Média1 URL: [Átalakul a Telex tulajdonosi struktúrája | Média1](#) Utolsó lapletöltés: 2022.11.28.
35. Szalma Baksi Ferenc (2022.04.14.) *Robbanás volt az orosz hadihajón, az okokról mást mondanak a szembenálló felek*. URL: <https://telex.hu/kulfold/2022/04/14/oroszorszag-ukrajna-orosz-ukran-valsag-hadihajou-fekete-tenger> Utolsó lapletöltés: 2022.11.30.
36. Szily László(2022.06.08)*Az Origo rendkívüli hírben futtatja a címlapján, hogy elkezdődött a harmadik világháború*. 444.hu URL: [Az Origo rendkívüli hírben futtatja a címlapján, hogy elkezdődött a harmadik világháború \(444.hu\)](#) Utolsó lapletöltés: 2022.11.29.
37. Szurovecz Illés (2022.10.20.): *Az Origo szerint Ukrajna megtámadta Oroszországot*. 444.hu URL: [Az Origo szerint Ukrajna megtámadta Oroszországot \(444.hu\)](#) Utolsó lapletöltés: 2022.11.29.
38. Telex.hu (2022.11.26.) *Ukrajna szerint az oroszok Sztálin népirtó stratégiáját követik, eltörölnék az ukrán népet*. URL: [Telex: Ukrajna szerint az oroszok Sztálin népirtó stratégiáját követik, eltörölnék az ukrán népet](#) Utolsó lapletöltés: 2022.11.29.
39. Telex.hu (2016.11.16): *Zelenszkij szerint kétségtelen, hogy a lengyelországi rakéta nem ukrán lövedék volt*. URL: [Telex: Zelenszkij szerint kétségtelen, hogy a lengyelországi rakéta nem ukrán lövedék volt](#)
40. Tenczer Gábor (2022.10.20): *Az Origo rendkívüli hírben kürtölte ki, hogy Ukrajna megtámadta Oroszországot*. URL: [Telex: Az Origo rendkívüli hírben kürtölte ki, hogy Ukrajna megtámadta Oroszországot](#) Utolsó lapletöltés: 2022.11.29.
41. Tóth Gergely (2022.03.12) *A bucsai mészárlást ugyanúgy megrendezték mint a szíriai vegyi fegyveres támadásokat*. URL: <https://telex.hu/kulfold/2022/04/12/putyin-a-bucsai-meszarlast-ugyanugy-megrendeztek-mint-a-sziriai-vegyi-fegyveres-tamadasokat> Utolsó lapletöltés: 2022.11.30.
42. Tóth Gergely (2022.11.18): *A Lengyelországra hulló rakéta csak néhány óras riadalmat okozott, de a jövőben még több ilyen incidensre számíthatunk*. URL: <https://telex.hu/kulfold/2022/11/18/lengyelorszag-ukran-raketa-diplomacia-eszkalacio-elemzes> Utolsó lapletöltés: 2022. 11. 30.

Egyéb:

- Újságírói etikai kódex 1.§ 1.1.1. Interneten elérhető: <https://muosz.hu/kodexek/ujsgairoi-etikai-kodex/>